

Studies in European Language Diversity 27.3

KARJALAN KIELI SUOMES

ELDIA-projektan tuloksie

Anneli SARHIMAA

Suomenkielizes lyhennelmäs varzinkarjalaksi

kiändännyh Paavo HARAKKA

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

Studies in European Language Diversity is a peer-reviewed online publication series of the research project ELDIA, serving as an outlet for preliminary research findings, individual case studies, background and spin-off research.

Editor-in-Chief

Johanna Laakso (Wien)

Editorial Board

*Kari Djerf (Helsinki), Riho Grünthal (Helsinki), Anna Kolláth (Maribor),
Helle Metslang (Tartu), Karl Pajusalu (Tartu), Anneli Sarhimaa (Mainz),
Sia Spiliopoulou Åkermark (Mariehamn), Helena Sulkala (Oulu),
Reetta Toivanen (Helsinki)*

Publisher

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhimaa
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2013 European Language Diversity for All (ELDIA)

Cover design: *Minna Pelkonen & Hajnalka Berényi-Kiss*

ELDIA is an international research project funded by the European Commission. The views expressed in the **Studies in European Language Diversity** are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Commission.

All contents of the **Studies in European Language Diversity** are subject to the Austrian copyright law. The contents may be used exclusively for private, non-commercial purposes. Regarding any further uses of the **Studies in European Language Diversity**, please contact the publisher.

ISSN 2192-2403

Syväindö

Kuviot.....	ii
1 Algusanat.....	1
2 Kedä da midä ELDIAs tutkittih da milleh tutkittih.....	3
3 Keskeizie valittuloi tuloksie	6
3.1 Karjalan kielen tila Suomen zakonoinluajinnas	6
3.2 ELDIAn meedieanalyyzien tuloksie	7
3.3 Kyzelytutkinnan tuloksie.....	7
4 Elovoimazuusbarometra Suomes paistaval karjalan kielel.....	21
5 Midä pidäis ruadua, jotta karjalan kieli elbyy da säilyy Suomes?	25
Tutkimustieduo Suomen karjalankielizis.....	28

Kuviot

Kuvio 1. Suomenkarjalazien vastuajien igäjägvo	8
Kuvio 2. Muamoinkieli libo -kielet	9
Kuvio 3. Itše arvioidu karjalan kielen maltto.....	9
Kuvio 4. Itše arvioidu suomen kielen maltto.....	10
Kuvio 5. Karjalaksi pagizenda eri tilandehis	11
Kuvio 6. Sugupolviloin väliini pagizenda	11
Kuvio 7. Sugupolviloin syväinpuoliini pagizenda.....	12
Kuvio 8. Kohteloogo Suomen zakonoinluadimiini kaikkien kielilöin pagizijoi tazaverdazešti? Suomenkarjalazed vastuajat	15
Kuvio 9. Kohteloogo Suomen zakonoinluadimiini kaikkien kielilöin pagizijoi tazaverdazešti? Kontrollajoukon vastuajat.....	15
Kuvio 10. Karjalankielizen meedien käyttö	17
Kuvio 11. Suomenkarjalazien da kontrollajoukon vastuajien mieli siidä, mil julgizil kielenkäytön alovehil karjalua pidäis voija käyttöä.....	18
Kuvio 12. Käytetähgö karjalan kieldä enämbi tulien 10 vuuven aigah? Suomenkarjalazet vastuajat	19
Kuvio 13. Käytetähgö karjalan kieldä enämbi tulien 10 vuuven aigah? Kontrollajoukon vastuajat	20
Kuvio 14. Elovoimazuusbarometra Suomes paistaval karjalan kielel	22

1 Algusanat

Karjalan kieli on Suomes kotoperäni l'ibo autoktoŋi kieli, midä on paistu meijän muas muga pitkäh kui suomiegi. Hos karjala da suomi ollah lähimbäzie sugukielie da hos toizen muailmanvoinan jälles Suomes paistu karjala on moneh luaduh "suomelaistunnuh", sanasson i kieliopin eroloin täh kielilöin keskinäni ellendämiäni ei tänäpäin ole ainoz itšessäh selviä. Valdavirdasuomelazis karjalankielizie erottah dai pravoslaunoi viero i kulttuuraperindehet. Suomen karjalankielizen rahvalissoon igiaigazes olemassaolos huolimattah suomelaŋi yhteiskunda on vasta jälgivuozina alganuh tšijustua karjalankielizien kielellizen da kulttuurallizen omaladuzuuven. Enimistö suomelazis tšiedäh vie ainos karjalankielizis pikoin vähäzen: Enin oza ei tšijä ni sidä, sto karjalan kieli on olemas da sidä on dai kogo aijan paistu Suomes. Tšieduo karjalankielizis eule äijäl suadavana, kui heidä on tutkittu aiga vähän eigä heiz ole juuri kirjutettu. Löyvetävis oleva vähäni tšiedo on monittši vai toizen muailmanvoinan evakkolois mainittulois kirjuteksis da niijen ettšimiäni on itše karjalankielizilgi tozi vaigieda. Netämän raportan loppuh on kerätty erähie keskeizie tšiedolähtehie. Ližiä löydy al mainitun angliekielizen raportan läheluvettelos.

Netäin luvettava raportta on karjalankieliäni kerävö ELDIA-projektan ruavos Suomen karjalankielizen vähemmissön tabahustutkinnan tuloksis. ELDIA (European Language Diversity for All – Jeuropan kielien moŋinazuutta jogahizel) oli Jeuropan Liiton tutkinnan 7. kehyszohjelman vuozina 2010–2013 rahoittama moŋitšieteäni tutkindaprojekta. Sen tavoittehena oli ellendiä, arvioija uuvellah da eistiä yksilön da yhteiskunnan moŋikielizyyttä. Ruavos keskitytti kaikkiedah kahtehtoista varavonalazie suomelais-ugrilazie kielie pagizevah yhteizöh kaheksas eri muas: kveeneihih da pohjassaamelazih Norveis, meänkielizih Ruotšis, karjalan- da vironkielizih Suomes, karjalazih i vepsäläzih Karjalan tazavallas, setukaizih i vöronkielizih Viros, vironkielizih Germanias da Austrien i Slovenien ungarilazih.

Kai nene ELDIAs tutkitut kielet kuulutah suomelais-ugrilazeh kielijoukkoh. ELDIA –projektan tulokset ollah käytettävis kuitengi tutkittuloi kielilöi leviembäh, da niijen avul voimmo eistiä moŋikielizyyven tutkindua da kehittiä kielipoliteiekkua dai toizis moŋikielizis yhtevyksis kui Jeuropas muga i Jeuropan ulgopuolel. Kaikinkaikkiedah ELDIAs tutkitut kielet katettih Jeuropan kielivähemmistölin yhteiskunnallizien ololoin kogo spektran. Projektas tutkittih kui traditionalizie muga dai uuzie vähemmistöli. Traditionalizih kuulutah alguperäisvähemmissöt (ezimerkiksi saame) da kotoperäzet l'ibo autoktonizet vähemmissöt semmozet kui karjalankielizet Suomes da Veŋal. Uuzie muuttooperäzie l'ibo alloktonizet joukkoloi oldih tutkindaprojektas virolazet Germanias i Suomes. Ozal tutkittulois kielilöis – karjalal, vepsäl, setol, vörol, kveenil da meänkielel – on vasta vai annettu kirjalliäni muoto l'ibo kirjakieli on luajinnas, Ozal tuassen semmozil kui ungaril Slovenies da Austries, virol Suomes da Germanias da vie suomen kielel Ruotšis, on jo pyzyvänoloi kirjakieli.

ELDIA tuotti äijäl uutta, yksityiskohtasta tšieduo moŋikielizyyves da Jeuropan kielilöin vuorovaikutuksis. Tšijot kerättih tabahuskohtazih i verdailevih raporttaloih da

käytännönläheizih tiijotandakirjazih da ruandasuoziuksih. Projektan aigana dai kerättih vägi äijäl uutta empiiristä ainehistuo myöhembih tutkindoih nískoi. Kanzoinvälizes nägökulmas kattšoen tärkeimbie tuloksie olí Jeuropan kielilöin elovoimazuusbarometra (EuLaViBar) Se on ruandabruja, min avul voijah arvioija olí kieli mitahto sen elovoimazuutta da ettšie kielenkäyttämizen alovehie, mis kyseizen kielen hengis pyzymistä da kehitändiä pidäh erityzešči auttua. Barometra palveloo akateemizen tutkinnan ližäksi piättäjie, kieliaktivistaloi da vie muidagi ažies kiinnostunehie. Suomenkarjalua koskeva elovoimazuusbarometra ezitelläh lytšykkäzeh tämän raportan lopus. Ližätieduo barometras, sen luajinnas miltahto tietyl kielel da barometran tuloksien käytös kielipoliteikan abuvälinehenä, löydy kogo ELDIA-projektan piätösraportas (Laakso, Sarhimaa, Spiliopoulou, Åkermark da Toivanen, <http://phaidra.univie.ac.at/o:304815>). EuLaViBar-ruandabrujalouda on jogahizen luvettavis i ruokkoh otettavis projektan mońikielizil verkkosivuloil www.eldia-project.org (libo: <http://phaidra.univie.ac.at/o:301101>).

ELDIAn tabahustutkinda olí enzimäni Suomen karjalankielizen vähemmissön systemuattiini da suurimittaani tieteelliini tutkinda. Oza tuloksis on tutkindah perustuvua fakta tieduo tilandehes, mi on karjalankielizien keskuuves kudakui tiijos. Oza tuloksis tuassen andaa uutta tieduo rahvaskunnan da kielen tilua ennen tarkastelemattomil nägökannoil. Netämäs kerävös ezitelläh tuloksis vai piendä ozua. Tabahustutkinnas löydy yksityskohtaani anglienkieliini raportta (Sarhimaa2013a). Vähäzes miärin ližiä tieduo on luvettavis dai suomenkielizes kerävös (Sarhimaa 2013b). Anglienkieliini raportta da mollemmat kerävöt on jullattu ELDIA-projektan kanzoinvälizes vertavusarvioindie nouvattavas julgavosarjas *Studies in European Language Diversity* (<http://phaidra.univie.ac.at/o:80726>). Julgavot ollah kenentahto luvettavis iel maińitun kappalehen lopuz annetul projektan verkkosivuloil.

2 Kedä da midä ELDIAs tutkittih da milleh tutkittih

Suomen karjalankielizien juuret ollah Vienen Karjalas, Anukses, Petsamos, Ilomantšin rajazeuvun karjalaiskylis l'ibo histourallizes Raja-Karjalas, mi ol'i muailmanvoinan välizen aijan Suomen päivännouzun tšupus Salmin, Suistamon da Suojärven pidäjis da ozis Korpiselän, Soanlahen da Impilahen pidäjie. Vienen Karjalas da Anuksespäi karjalankielizie tuli Suomeh jo ennen Suomen ittšenäistymistä vai erityzešči enzymäzen muailmanvoinan pagolazina. Toizen muailmanvoinan aigah Raja-Karjalan da Petsamon karjalankielizet evakuoidih toizien suomelazien jyty da heil ozutettih eländäkohat eñimyölleh Pohjas-Karjalah, Kuopion da Oulun seuvuil da ližäksi suurimbih linnoih. Suomen karjalankielizis eule virallizie tilastotiedoloi. Aktiivapagizijoi arvioijah olevan lähil 5 000 hengie, kieldä vähäzel malttajie 20 000 hengie.

Karjalankielizet suomelazet ollah heterogeeniini, vaigiešči miäriteldävis oleva da ebäyhtenäni vähemmistöjoukko, kudaman kieleh perustuva da etniini rajuamiini suomenkielizes rahvahas on ainos nossattannuh paginua. Nygyzin joukko kerdyy iel luetelluis karjalankielizil alovehil roinnuhis da heijän niis jälgeläzis, kudamil on ainagi vähäzes miärin rajakarjalañi l'ibo suomenkarjalañi identiteetta da kudamat ollah kiinnostunehie etnizen kielen säilyttämizes. Kai nene ei malteta paissa puñilleh karjalua, mi luad'i termeis "karjalankieliñi" da "karjalankieliñi suomelañi" vähäzes miärin ongelmallizie. Lyhyynven täh netämäs raportas viitatah ELDIAs tutkittuh joukkoh yksinkerdazešči "suomenkarjalazina", hos tädä termie yleisešči käytetähgi viitates suurembah joukkoh, mih karjalankielizien ližäksi kuulutah kui Luatokan Karjalas da Karjalan kannaksespäi evakuoijut suomenkielizet mugai Suomen Suvi-da Pohjas-Karjalan ittšien karjalaziksi identafioijut eläjät.

ELDIA ol'i moñitieteini projekta, miz ol'i keral kielitijon, oigevustijon, sosiolougien da tilastotijon aźientundijoi. Jogahista tutkittuo kielijoukkuo tarkasseldih mones nägökulmas. Projektan enzymäzes vaihies kielitiedoiñikat kerättih da analyzoidih ennen ELDIAa olemas olluon tutkindatijon kiele da sen pagizijois da vie histourallizes, zakonoinpiätöksis, poliittizes i kultturallizes viitekehyses. Sosiolougit tutkittih kielen da sen pagizendajoukon kuvua eñimistö- da omakielizes meedies. Zakonointiedoiñikat analyzoidih zakonoinpiätöksie tutkitun kielen da joukon kannal. Seuraavas vaihies kerättih kyzelytutkinnal da pagizuttamal uutta tieduo kui tutkitun vähemmissön jäzeñispäi mugai kontrollajoukospäigi eli toizis suomelazis. Netämän ainehisson analyzoidih da siit kirjutettih pojektan kielitiedoiñikat. Täs kerävös keskitytäh juuri kielitieteellizen ozuunen tuloksih. Zakonoinanalyyzien tulokset on jullattu erillizis raportois, kudamat ollah luvettavis i ruokkoh otettavis iel mainittuloil verkkosivuloil.

ELDIAan kyzelytutkinda todevutettih kaiks tutkittulois mualois yhenmoizel lomakkehel. Kartotukses käytettih kahta erimoista lomaketta, kudamis toine ol'i ozutettu kohtajoukol, suomenkarjalazil, da toine kontrollajoukol, kaikel muil suomelazil. Suomen karjalankielizil ozutetun kyzelylomakkehen suajat val'ittih näijen seuroin jäzenrekistras: Korpiselkä-seura,

Korpišelän Pitäjäseura, Salmi-Seura, Suistamo Seura, Suistamon Perinneseura, Suojärven Pitäjäseura, Impilahti-seura, Ent. salmilaiset, Helsingin seudun Soanlahtelaiset, Helsingin Suojärveläisten Seura, Soanlahtelaisten seura, Karjalan Kielen Seura, Karjalan Sivistysseura, Pohjois-Viena –seura, Kuusamo-Viena –seura da Uhtua –seura. Eñindä ozua rekistras käytettih Karjalan Liiton ylläpitämien keskusrekistran pohjal. Kaikis karjalaisseurois pakittih luba jäsenrekistran käyttöh; yksi ainavo seura ei andannuh lubua vedoten zakonoinmugazeh yksityizyyven suojah. Vastahottajat valittih muga kutšutun stratifioiduo satunnaisotandua nouvattaen: seuran jäsenluvun suhde kaikkien seuroin jäsenlugu miäräi sen, kui monel seuran satunnasešči valittul jäsenel lomake työnnettih. Kontrollajoukon kyzelylomakkehen suajat kerättih samalleh strafioidul satunnaisotannal Suomen rahvalisssonrekistraspäi.

Muamoinkieleksi suomen ilmoittanehien lomakkehen suajien suhteelliñi ozuus yhenjyty kui muamoinkieleksi ruotšin lïbo hos veñan lïbo vietnaman ilmoittanehien lugu vastai itšekungi kielen pagizijoin suhteellista ozuutta Suomen kogonaisrahvaskunnas. Muamoinkieleksi ruotšin ilmoittanehil lomake työnnettih ruotšinkielizenä, kaikil toizil kontrollajoukkoh valikoitunehil suomenkielizenä. Suomes paissah kolmie eri karjalan kielen murretta: pohjas-eli vienankarjalua, suvikarjalua (midä pagizijat itše kutšutah nygyzin varzinkarjalaksi) da livvie eli anuksenkarjalua. Kui yhtehistä kirjakielä eule, kyzelylomake työnnettih kaikil vastahottajil kolmel karjalan murdehel.

Kohtajoukon kyzelylomake kerävyi 63 kyzymykses lïbo paremmingi kyzymysryppähäs, kui näit moñien kyzymyksien sydämes olï moñie ozie da eri vaihtoehtoloi. Kyzymyksien toveliñi lugu olï 373. Niis 31 olï avonazie kyzymyksie, kudamih vastuajien pidi kirjuttua itše, kai loput oldih moñivalindakyzymyksie, mis vaihtoehtot olï miäriteldy valmeheksi. Kontrollajoukon kyzelylomake kerävyi 47 kyzymysjoukos. Tovelliñi kyzymyksien lugu olï 305, avonazie kyzymyksie niis olï 20.

Kohtajoukon kyzelylomakkehen sydämes olï taustatiedo-ozio, mis kzyyttih vastuajan igiä, roindapaikkua, opassundatazuo i ammatfie. Toine ozio keräi kielenkäytyö koskevie taustatiedoloi: kenespäi da konza vastuaja olï opastunnuh karjalua da suomie da mil kielel lïbo kielil häi pagizoo perehenjäzenien da rodñien ker. Skolaiän kielenkäytyö tñijusseldih erikseh. Kolmannes ozios vastuajua pyyvettih arvioimah omua kielitaiduo karjalan, suomen da moñien toizien kielten ozalda da vastuamah kyzymyksih kielenkäytös erilazis yhtevykses. Nelläs ozio keräi tieduo nägökannois eri kielie kohtah da himuolehennas paissa eri kielie erilazis yhtevykses. Netäin olï suurin da moñimutkazin oza. Vastuajua pyyvettih arvioimah eri väittehie vähemmistö- da eñimistökielenkäytös da kielilöin sevoittamizes. Ozion viimizes ozas käziteldih kielen hoidamista da oigiekielizyüttä. Viijes ozio täyvenzi kahta iel maiñittuo, da siit tñijusseldih, milleh vähemmistökieli on nägövis moñiluguzil eri julkizil alovehil. Kuuvennes ozios kerättih tieduo kulttuuran kuluttamizes da joukkoviestimien i uuzmeedien käytyö eri kielil. Kontrollajoukon kyzelylomake olï yhenmoine, vai kyzymyksie olï vähembi da oza kyzymykses olï luajittu eri taval kui karjalazil ozutetus lomakkehes.

Pagizuttamizie ruattih kaikkiedah kuustoista. Niis nellästoista pagizutettih suomenkarjalazie. Näis pagizutettulois kuuzi oli joukopagizuttamizie da kaheksan yksilöpagizuttamizie. Yhteh joukkoh kerättih kieliaktivistaloi, viizi muuda joukkuo luajittih igäjoukkoloih: 18-29 –vuodizet, 30-49 –vuodizet, 30-49 –vuodizet naizet, 50-65 -- vuodizet, piälittäi 65 –vuodizet. Joukopagizuttamizis painotettih nykyvanhembien igäjoukkuo luadimal 30-49 –vuodizis kaksi pagizutandajoukkuo, kudamis toizeh otettih vai naizie da toizeh mužikkoi. Kaheksan yksilöpagizutandua ruattih silleh, sto jogahista igäjoukkuo kohti pagizutettih yhtä naista da yhtä mužikkua. Kontrollajoukon edustajie pagizutettih kahes joukopagizuttamizes, Enzimäzeh kutšuttih meedien edustajie da toizeh politikkoloi da virgańiekkoi. Pagizuttamizis käziteldih samoi aźieloi kui kyzelytutkinnas: Mońikielizyyttä da sen merkitystä yksilöl da yhteiskunnas, kieltä da identitettua, suhdetta omah kieleh l’ibo omih kielih i muih kielih, Suomes paistavan karjalan tilannehta da t’ilua da vie sidä, midä suomenkarjalan elvyttämizeksi da säilyttämizeksi pidäis da vois ruadua.

3 Keskeizie valittuloi tuloksie

3.1 Karjalan kielen tila Suomen zakonoinluajinnas

Suomes kielilöin zakonoinmugazen tilan saneloo perussuszakona, saamen kielizakona da azetus, mi määrittelöo alovehellizie kielie l'ibo vähemmissön kielie käättävän jeuroppalazen peruskniigan da kansallizien vähemistölöin suojeluo suavat kielet. Perussuszakona da kielizakona määritelläh suomi da ruottši kansalliskieliksi da saame perussuszakonal tunnussetuksi alguperäskieleksi. Saamen kielizakona määrittelöo saamelazien kielellizet oigevet ykstyiskohtazembah: perussuszakonan pygälä 17 andaa saamelazil ("alguperäskanzana") da "romaniloil i muil joukoil" oigevien hoidua da kehittä omua kieldä da kulttuurua. Karjalan kieli on Suomen zakonoinluajinnas yhisetty piälittä suan "muijen" Suomes paistavan kielen joukkoh. Samal taval opastamista käättävä zakonoinluajinda oppii turvata kaikkie muidu kielie pagizevien oigevet opastuo omua kieldä da nenga säilyttiä perindökieli.

Zakonoinluajinda ozuttaa kuitengi pidävän eduzijal viimeaigazie muahtulijoin joukkoloi da heijän kielilöi perindehizien vähemistökielilöin kustannuksel. Ezimerkiksi tiettylöi valdivon avussuksie voijah andua yksinomah muahtulijoin kielilöin opastamizeh, kui tuassen perindökieleksi luokitellun karjalan opastamizeh on todevutettu tiukembie kriteerilöi: monet karjalan kielen valdivonabuo käättävät budjetta- i muutgi parlamentalizet alottehet on seizatettu jälgimäzien vuozien aigah.

Suomi ratifioi alovehellizie kielie l'ibo vähemistökiele käättävän jeuroppalazen peruskniigan vuonna 1994 da kansallizen vähemistölöin suojeluo käättävän yleizen kehyssohimuksen vuonna 1998. Alovehellisiksi l'ibo vähemistökieleksi määritellyt kielet on sanottu alovehellizie kielie l'ibo vähemistökiele käättäväs jeuroppalazen peruskniigan toimehpanuo käättäväs zakonapiätökses. 27.11.2009 Suomen parlamentta piätti kohendua zakonua da ottua sih karjalan kieli ei-alovehellizena vähemistökieleinä romanikielen rinnal. Netäin enzimäni viralliini karjalan kielen tunnustamiini Suomen vähemistökieleksi andaa karjalankielizil lapsil oigevien suaha opassusta heijän perindökielel (ks. Perusopassandazakona 21.8.1998, §10 Opassandakieli). Ližäksi se andaa mahollizuuven suaha valdivonabuo kyzeizen opassannan järjestämizeh. Tovellizuuves piätös ei kuitengah muuta karjalan kielen tilua Suomes käytännös. Täyvendävih toimenpidoloh pidää ruveta ližämuutoksil. Piätösmuutoksil eule vie olluh nivouse zakonoinluajinnalizie tuloksie. Karjalan Kielen Seura ongi luadinnuh monie alottehie, kudamie käättelläh eri hallinnollizis instansseis. Kaikis merkittävin alote koskoo perussuszakonamuutosta, mis karjalan kieli määriteldäis eksplisiittisest i kohas 17 autoktoriseksi vähemistökieleksi.

Toizelleh kui monet muut vähemissöt, kudamat ollah jouvuttu toruamah oigevies "kuuluo" eländäalovehel, karjalankielizien toruannat liitytäh poliittizih kiistoih, mit ollah seuravusta

heijän suoraviivazes säilyttämizes osaksi Suomen rahvasta. Vie nykyzingi kuuloo poliittizis väittelylöis da karjalazien järjestölöin edustajien da suomelazien virgańiekkoin paginois sanottavan, jotta on ”ebäselviä, ongo karjala ittšenäńi kieli”.

3.2 ELDIAn meedieanalyyzien tuloksie

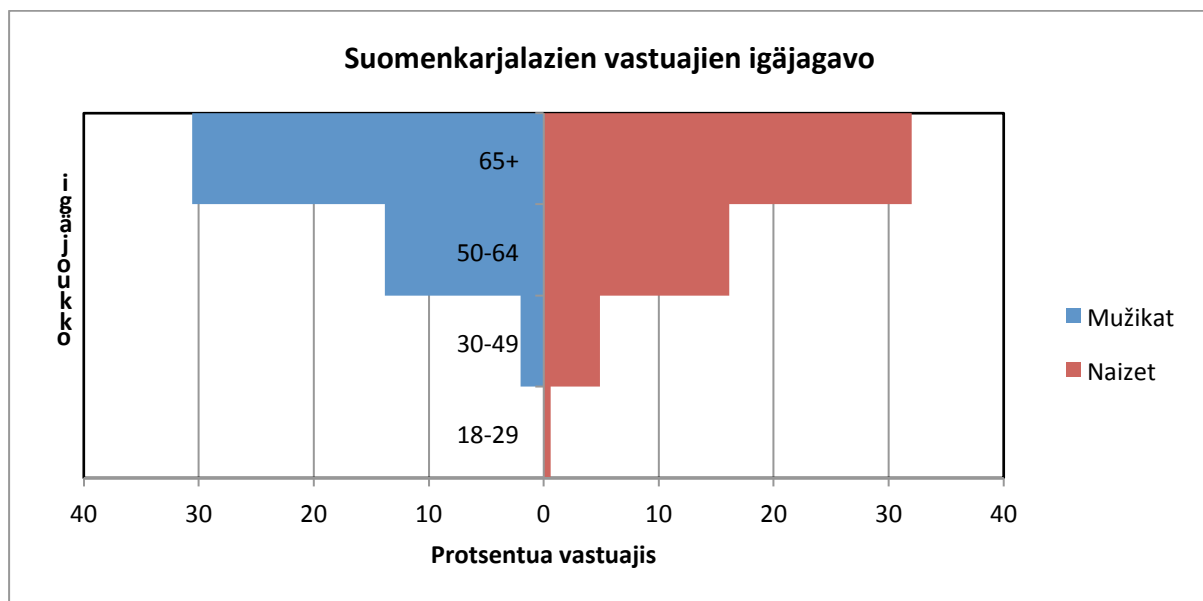
Meedieanalyyzien tavote ońi selvittiä, kulleh vähemmistökielie, kielen säilyttämistä, kielen mánettämistä da elvyttämistä kázitelläh vähemmistökielizes meedies da kulleh eńimistökielizes meedies. ELDIAs analyzoidu suomenkarjalańi meedieainehisto ońi kerätty kolmes aigakauzijulgazus (*Karjalan Heimo, Nuori Karjala ja Oma Suojärvi*) da yhes aviezas (*Karjala*). Ližäksi analyzoidih ezimerkkilöi internetan paginafoorumilois da yhes karjalankielizes blogispäi. Eńimistömeedies tarkasteldavana oldih Helsingin Sanomat da Kaleva. Tarkassanda-aigoi ońi kolme: vuuvet 1998, 2005 da 2010-2011.

Suomenkarjalazen meedien analyzyi paffasti, sto karjalan kieldä käytetäh tarkastettulois julgazulois aiga vähän. Myönteĩni tulos ońi se, sto kui vie 1998 kirjuteksis pietti karjalan kielen häviendiä Suomes väistämättömänä, jo 2005 kirjuteksis alletti paissa kielipezis, karjalan kirjakielen tarpeellizuuves, kielen tulevaizuuves i aiguzien kielenopastumizes. Vuonna 2011 kirjutokset oldih vie enämbi myönteizie: ezimerkiksi *Karjala*-aviezan mugah ”Karjalan kieli elää tovellista nouzuaigua da sen harrassus eule ńikonza olluh nenga voimakasta” (*Karjala* 9.12.2010:1). Aigakauzien tarkassanda ozutti dai, jotta siinä mis karjalua 1998 maińittih ”hävieväksi kieleksi” da kieli miäriteldih vie 2005 mońittši ”šuitehešša šuomeh no lähisukukielenä”, vuuven 2010-2011 kirjuteksis karjalan kieleh viitattajes käytetäh jo semmozie arvostavie sanondoi kui kauńis, rikas, rakas da virallińi.

Analyyzien perustehel voi sanuo kui *Helsingin Sanomat* muga i *Kaleva* kirjutetah kogo aijan vähemmistölöis, vähemmistölöin opastamizes, uuzis zakonois da kielenkäytös vai ylen harvakseh maińitah midätahto Suomen karjalankielizes vähemmissös. Eńin oza vähemmistökielie ľibo kielivähemmistölöi kázittelevis kirjuteksis koskoo ruotšinkielizie suomelazie, saamelaisyhteizölöi pohjazes ľibo muahtulľioi. Konza kui karjalankielizet maińitah, kyzymys on Suomen ulgopuolel elävis karjalazis ľibo karjalazis, kudamat ollah vasta vai tuldu Suomeh. Karjalan kieldä Suomes kázittelevie kyzymyksie ei tarkassella, da kieli ohitetah ainos vähäzel maińinnal muijen problemoin ľibo kyzymyksien yhteyves.

3.3 Kyzelytutkinnan tuloksie

Suomenkarjalazis kyzelylomake työnnettih kaikkiedah 1034 vastahottajal. Lomakkehie työnnettih järilleh n. 370, kudamis 356 ońi puńillizie eli vastuaja ońi vastannuh piälittši 50%:ih kyzymyksis. Vastuajis 285 (80%) kirjutti suomenkielizen da 71 karjalankielizen kyzelylomakkehen: 34 vastuajua ońi valľinnuh suvkarjalazen, 24 livvinkarjalazen da 13 vienankarjalazen version. Vastuajien igäjägavo on ezitetty seuraavas kuvios:

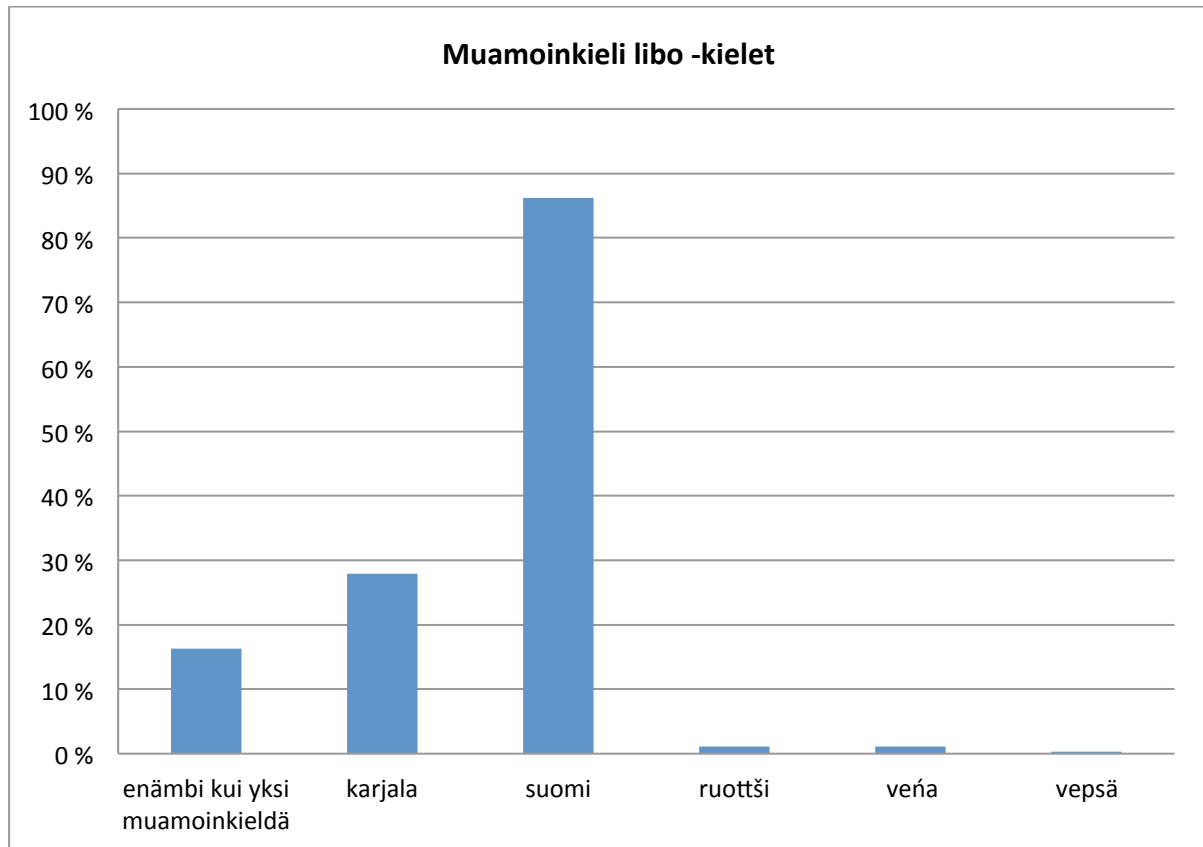
Kuvio 1. Suomenkarjalazien vastuajien igäjagvo

Kuvios näggy, sto vastuajis ol'i vähäzen enämbi naizie kui mužikkoi da selväšti eńiten vańhimman igäjoukon edustajie eli yli 65-vuod'izie, kui tuassen nuremman igäjoukon edustajie ei juuri ni vouse. Kuvion andama t'iedo karjalanpagizijoin igäjagaumas on to vessah oigien suundańi, vai kuitengi on t'argiedä muistua, sto otandapohja ol'i pitäjäseuroloin jäzenrekistrat da seuroil on vähembi nuorie kui vanhembie jäzenie. ELDIA –projektan tuloksien mugah dai keski-igäzie da nuorie karjalanmalttajie – ihan teińilöi da lapsie – on Suomes enämbi kui aiembah ylehes duumaid'ih. Eri sugupolviloin karjalanpagizijua yhistää nebrimenno himoitanda oman kielen ylläpidämizeh da säilyttämizeh tuńiel aijalgi.

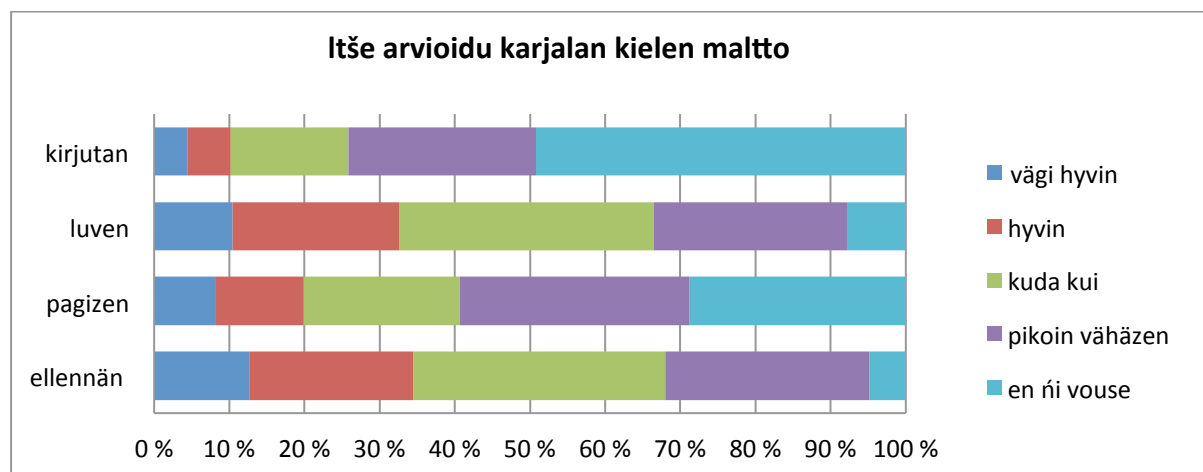
Kuva 1. Nuorie suomenkarjalazie vuottamas joukkopagizutandua Nurmekses 5.3.2011.

Muga kui al olevas kuvios 2 nägyy, suomenkarjalazis vastuajis vähäzen piälfittši 16% ilmoitti, sto heil on enämbi kui yksi muamoinikieli. 28% ilmoitti muamoinkieleksi l'ibo yheksi níis karjalan. 86% ilmoitti muamoinkieleksi l'ibo yheksi níis suomen. Kaikkiedah vähän piäl 3%:n muamoinikieli l'ibo yksi níis ol'i ruottši, veña l'ibo vepsä.

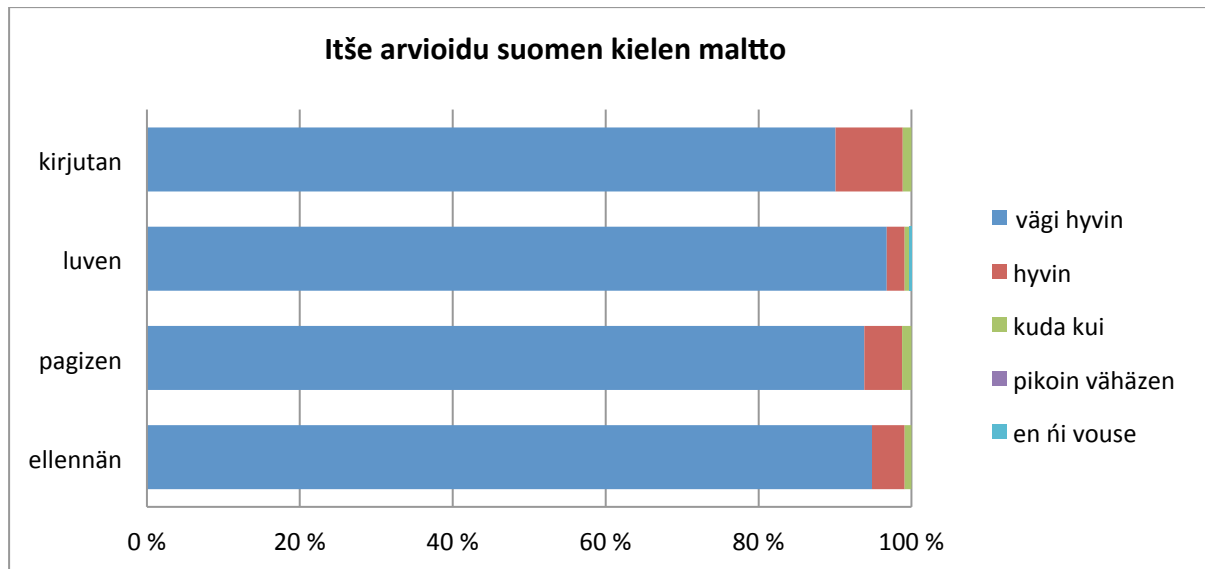

Kuvio 2. Muamoinikieli l'ibo -kielet

Seuraavis kahes kuvios näjemmö, milleh enimmäst vastuajis arvioidih, sto hyö maltetah suomie paremmin kui karjalua:

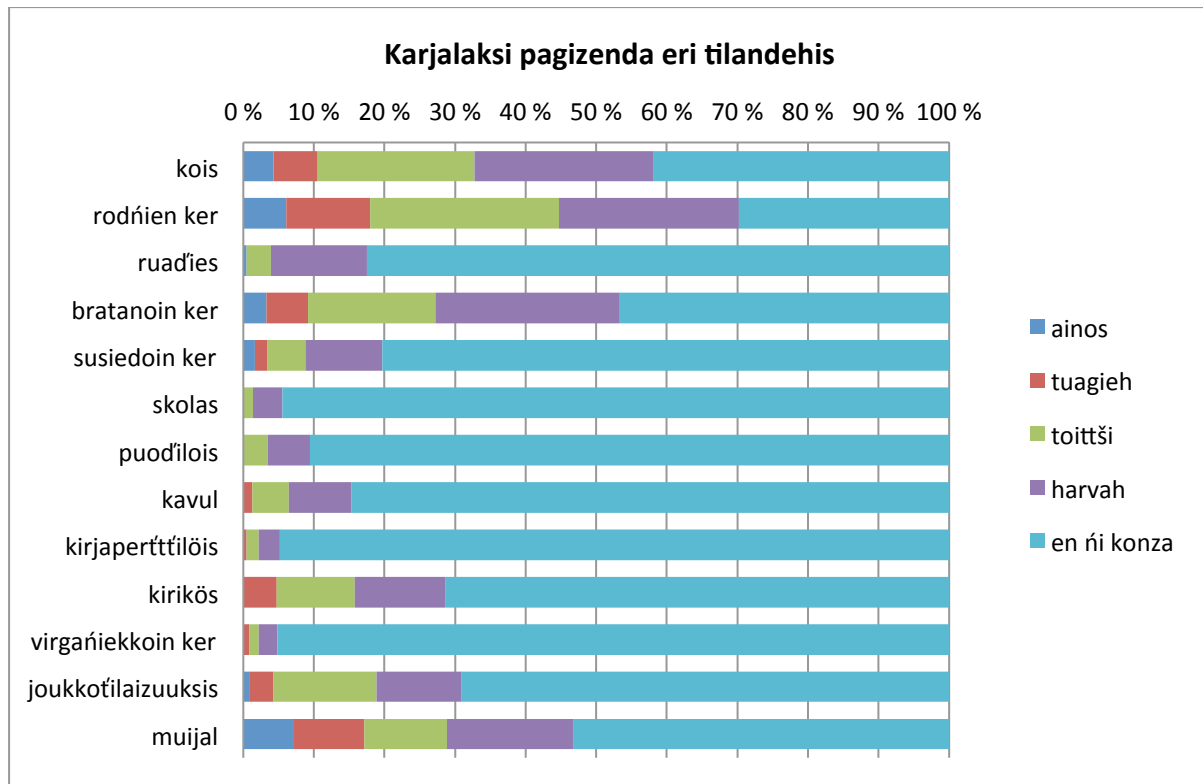
Kuvio 3. Itše arvioidu karjalan kielen maltto

Kuvio 4. Itše arvioidu suomen kielen maltto

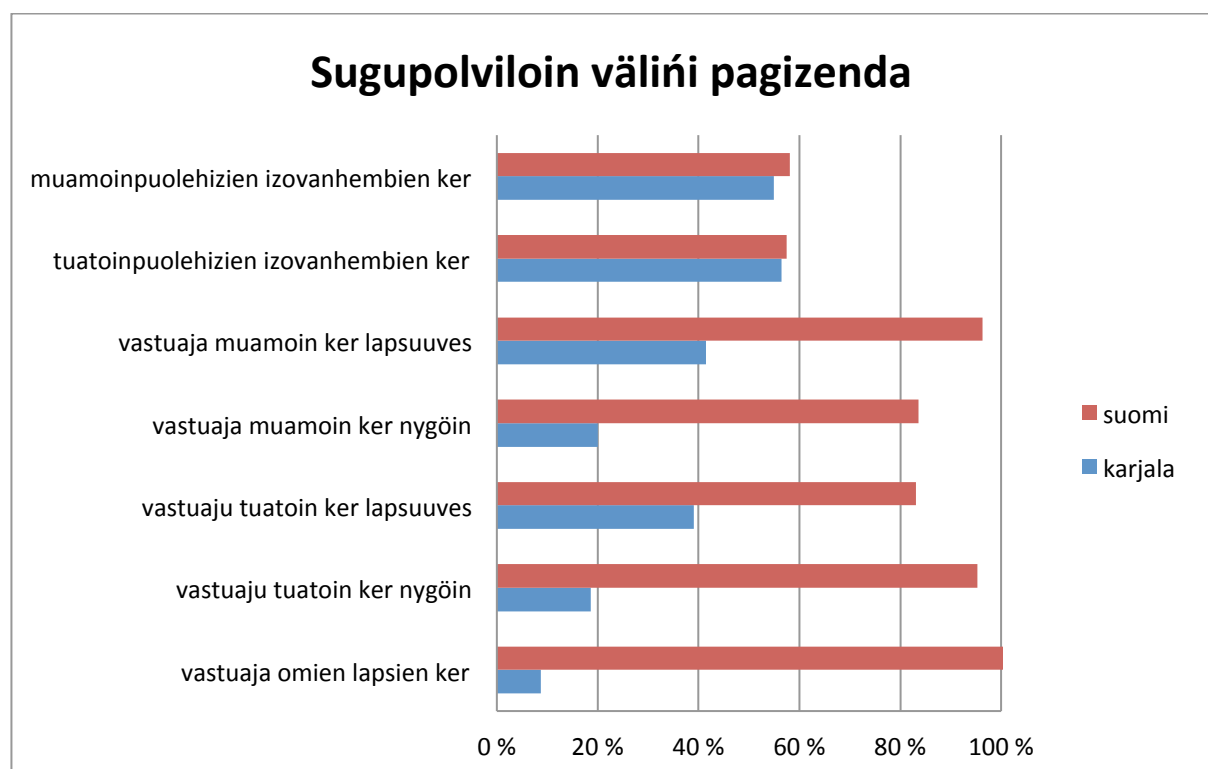
Kuvios voi dai lugie, sto vastuajat arvioijah oma suomen kielen maltanda ylen äijä paremmaksi kui karjalan maltanda. Piälittši 90% vastai, sto hyö maltetah kirjuttua, paissa, lugie da ellendiä suomie vägi hyvin, kui tuassen karjalua arvioi 6% malttavan kirjuttua, 10% lugie, 8% paissa da 13% ellendiä vägi hyvin. Ei ni ainavo ilmoittannuh, sto häi ei oman arvion mugah malta suomie ni vouse. Vastuajis 4% ei oman arvion mugah malta kirjuttua, 8% lugie da 29% paissa karjalua ni vouse, da 5% vastuajis raportoi, sto häi ei ni ellennä sidä.

Kulleh seuraavas kuvios on valpakansińizel ozutettu, suurimmaz ozas tutkittulois kielenkäytändätilandehis eńin oza vastuajis ei pagize karjalaksi ni konza. Erityzen harvah karjalua paissah skolas, puodilois, kirjaperttilöis da virgańiekkoin ker. Ylen äijäl karjalua tuassen paissah rodńien da bratanoin ker da kois: 70% vastuajis ilmoitti, sto hyö paissah karjalua toizinah rodńien ker, piälittši puolet kois da vähäzen vajua puolet bratanoin ker.

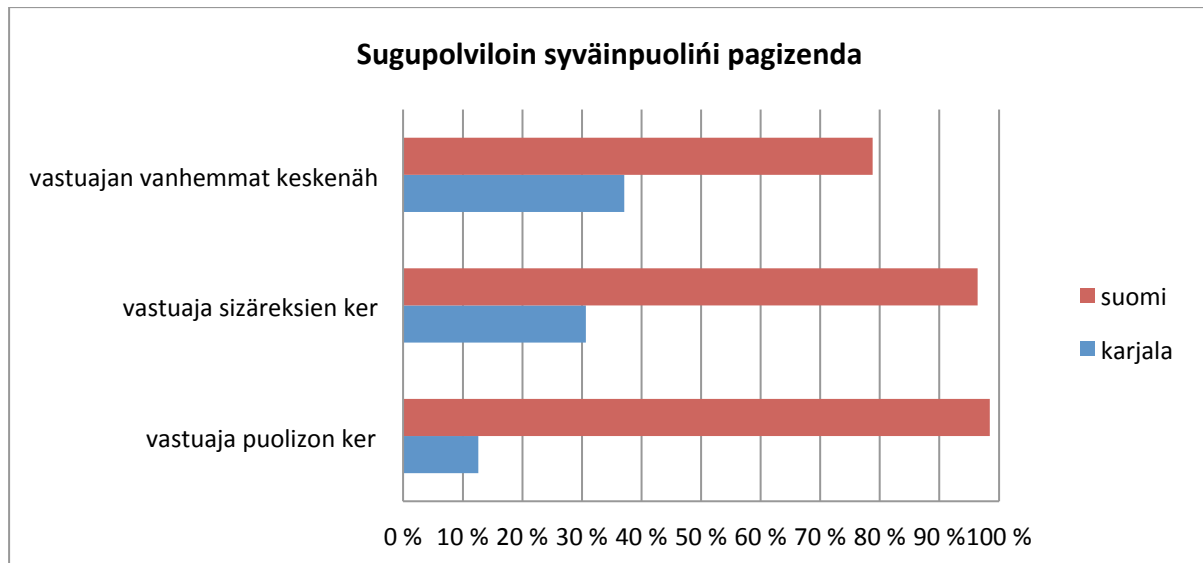

Kuvio 5. Karjalaksi pagizenda eri tilandehis

Seuraavis kahes kuvios näjemmö, kui suomen kielel pagizenda ližäydy sugupolviloin välizes keralmatkuannas sugupolves toizeh.

Kuvio 6. Sugupolviloin välini pagizenda

Kuvio 7. Sugupolviloin syväinpuoliini pagizenda

Kuvios voi nähä, kulleh ydinperhehes karjalan maltto on hiibumas. Piälittši puolet vastuajis sanoi izovanhembien paissuon hänel karjalua, kudakui 40% raportoi vanhembien paissuon sidä hänel lepsenna olles a ykskai vai vajuat 9% vastuajis pagizoo karjalua omil lapsil. Suomen kieli näyttäis suanuh alua karjalas dai silleh, sto lähil puolet niis vanhembis, kudamat oldih paistu vastuajal karjalua hänen olles vie lapsi, pagizoo nygöin suomie. Dai sugupolviloin syväinpuolizes kielenpagizennas suomi on vallannuh alua lapsuuvien perehespäi vastuajan omah pereheh. Lähil 40% vastuajien vanhembis pagizi karjalua keskenäh, 30% vastuajis pagizoo l'ibo pagizi sidä sizäruksien ker da vai 12% puolizon ker.

ELDIAn pagizutannois kävyi hyvin selväksi se, sto nygöin on yhä enämbi semmozie suomenkarjalazie, kudamat ei ole opassuttu karjalua kois, vai heil himoittais malttua sidä. Nenga 60-vuod'ini mužikka kerdoi pagizutettajes lapsuuvienperehen kielen käyttö:

(1)

no minul ei kois paistu karjalakse, muga kui, () kostjat tultih t- ta rodnat ni sillo, allettih paginal. minä vasta nygöi, () nygöi, v- uosituhat keskes olen opastunnu, vähä vähiiä, () vabaaopistol da k-, () kaiken moisil kurssiloil ta, tuota vähä vähiiä sit. n- nygöi meil on moine, o- opintokeräelmä mis myö vähäisen ikraitsemma ja pagisemmaki.

Tämmözeh monel suomenkarjalazel omakohtazeh tilandeheh on monda syydä. Toine maailmanvoina vei rajakarjalazien da petsamolazien eländäalovehien mänetykseh da karjalankielizien huaruandah eri puolil Suomie. Karjalankielizien suuri liikkehtimiäni jo järgieh voinanjälgehizin vuozin huarotti kielijoukkoloi ližiä. Vägi monet mändih yhteh suomenkielizien ker da monittši perehen kod'ikielksi rod'ih suomi. Karjalankielizet dai ylen rakkahal tartuttih mahollizuuksih opastauduo: vastuajis ol'i suurembi oza korgiešti opastaudunehie kui kontrollajoukon vastuajis da tilastoloin mugah Suomen rahvalissos ylehes. Opastumizen kielenä suomi jähkäi borkah karjalan käyttö ližiä. Ennen kaikkie karjalan kielen borkah joudumista vauhitti kuitengi se, sto suomelaäni yhteiskunda ei ellendän karjalankielizien kieli- da kulttuuraperästä erityizyyttä eigä ihan männyzih vuozih

saite ole pöngittän niijen säilymistä nimil taval. Kulleh täs lugiettavaksi tulevat pagizutandasitaatit ozutetah, kielellizen mugaudumizen paineh ol'i kova, da sidä ližäi tuagieh tavattu tiedämättömyys pravoslaunoida kul'ttuurua kohtah:

(2)

Naine, igäjoukko 50-65:

ka miun perehes ni, miun vahnin, velli on, roinu nelläkymmenseitsemän, da mie kuuskymme yks. a me-, muut eivät, eivät pagise karjalakse. mi oon se ainut. et, heidy on kiusattu koulus, minuu ei oo. et miul ei semmosta, semmosta oo. ((toizet hymissä hyväksyväšti)) miul ei muamo da tuatto eivät, eivät pagissu karjalakse. kodis. ((toizet hymissä hyväksyväšti)) ihan vai sen tagii et lapsie ei sit kiusattas. ((toizet hymissä hyväksyväšti)) ne opastus suomen kieleh.

(3)

Naine, igäjoukko 30-49:

mummi nin, krhöm jollaki tavalla, tai sit mitä, ee- ku siellä todella sitte kiusattii ja, siis Nurmijärvellä tuolla Helsingin seudulla niinku, () paljo ryssiteltii ja semmosta et sitte just hän esimerkiks halus sitte että niinku lapsi- lapsia ei kastettas ortodoksiksi muuta et ei niinku leimattas sitten, kun ne on semmosia ihmisiä jotka on tuntenu hänet niinku Vienen, (--) ilmeisesti niinku sitte, niitten oma heimolaisten kanssa niinku jonkun verran puhu niinku sitä karjalaa muuten aika paljon koko sen, niinku halus hukata, tai sillee niinku ei tuonu millään tavalla esille sitä. mutta sitte mulla itellä on hirveen voimakas - sitte jotenki minulle halus välittää sitä.

(4)

Naine, igäjoukko 30-49:

meillä vähä oli semmonen tilanne että, että ku mie olin lapsi ja nuori nin, siis mi- mie oon asunu Outokummussa lapsena [1980-luvulla]. niin, se se oli hyvin vahvasti peitettyä se karjalaisuus. vielä, vielä et meillä ala-asteella ryssiteltiin ja oli tällasta.

Täh saite yhteiskunnan andama talouvelliini da moraaliini abu on olluh vuadimatonda da tozi vähäistä karjalan kielen pellastamizeksi. Viimizien kahen-kolmen vuuvun aigah dai piättäjät da virgańiekat ollah ellennetty, sto suomen karjalankielizie on pietty ebäoigeuvenmugazešti da sto yhteiskunnan on ozallissuttava karjalan kielen i kul'ttuuran elvyttämizeh. Kontrollajoukon pagizutandah ozallistunnuh valdivon virganaine pidäägi virgańiekkoin toimindua targienä ozana karjalan kielen tilan lujittamizeksi.

(5)

me tehdään nyt ensimmäistä kertaa meidän vaalitiedote myöskin karjalan kielellä ja yritimme lähettää koko pinkkaan kaikki kakskyt kieltä johonkin mainos-käännöstoimistoon, no ei löytyny tietysti sellasta joka olis suostunu sen karjalan, kyllä näitä harvinaisempia maahanmuuttajakieliä saimme mut ei karjalankielenkääntäjää ollu. Sitte tietysti karjalan kielen seura () auttaa meitä sitte siinä siinä sen tota kääntämisessä mut toi on taas esimerkki siitä että niinkun törmätään näihin rajoihin

koska kyllähän yks tapa vakiinnuttaa on on nyt sitte se että viranomaset ((puhelin soi)) niinku omassa tuotannossaan pikkuhiljaa huomioi myös karjalankieltä niinkun on ruvettu huomioimaan saamen kieliä esimerkiks

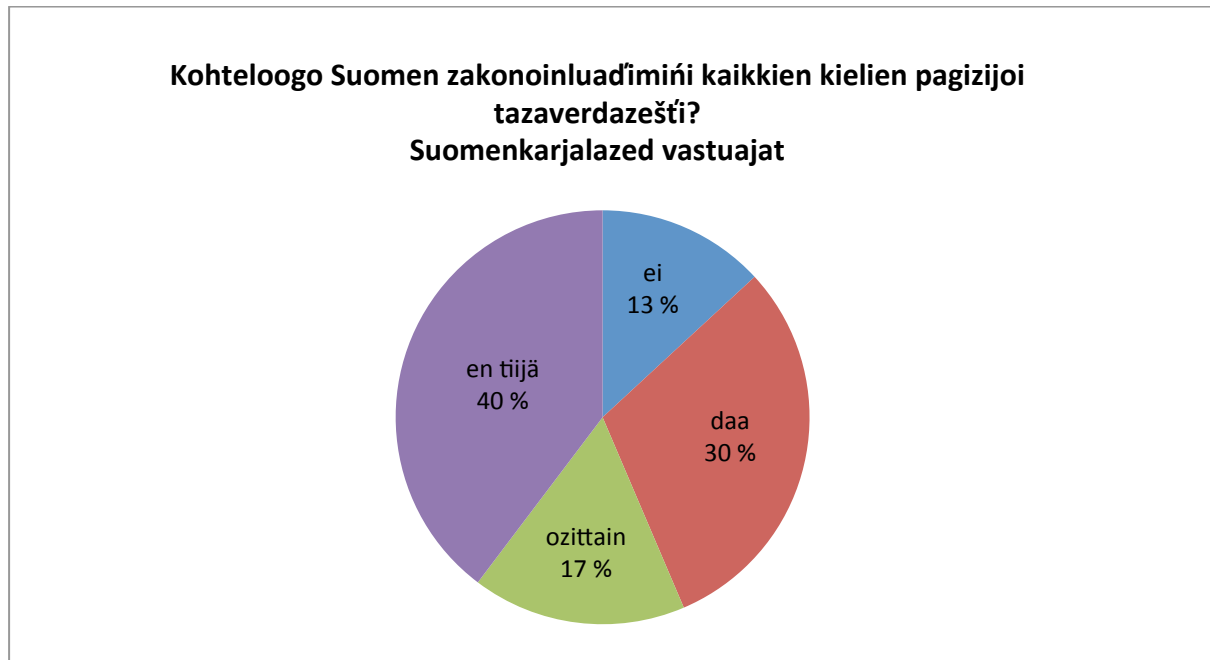
’Myö luajimmo nygöin enzymästä kerdua mejän vaaliŋijottehen karjalan kielel da opimmo työndiä kogo tukun kai kaksikymmenyksi kieldä mihtahto rekuama-kiännöstoimistoh, no semmosta ei ni löydynnyh, mi olis suostunnuh sen karjalan, vai neŋie harvinazembie muahmuuttajakielie saimmo, vaikui karjalankielenkiändäjiä ei olluh. Siit tietäväni Karjalan Kielen Seura auttah meidä siit netšis sen – tuoda - kiändämizes. Vai netše on tuassen ezimerkki siidä, kulleh ähkiämmö neŋih rajoih, vet tozihai on, sto yks’ taba lujittua karjalua on tänäpäin se, sto viranomazet (telefon soi) silleh omas ruannas vähä vähäl huomioidas dai karjalankieldä samah tabah kui on ruvettu huomioimah saamen kieldä ezimerkiks.’

Suomelaŋi yhteiskunda on vasta jälgivuozina alganuh kiiŋnittiä endistä enämbi huomivuo karjalankielizien rahvahan kielellizih da kuŋturallizih oigevuksih. Jovensuuh perussettih karjalan kielen professuura vuonna 2008. Vuuvun 2009 lopul karjala tunnussettih Suomes paistavaksi vähemmistökieleksi, kui se tazavallan presidentan päätöksel otetti Jeuropan neuvosson alueellizien da vähemmistökielilöin peruskirjan roportoidih mugah. Karjalan elvyttämisprojektaloil voi nygöin etšie valdivon abuo. Vuuves 2011 algaen karjalan on voinuh kirjuttua muamoinkieleksi rahvahanrekistrakessuksen hoidamah rahvahanŋiedojärjesselmäh. Saman vuuvun parlamenttavalinnois valindaŋijote annetti enzymäzen kerran dai karjalaksi. Nenga ruatti dai vuuvun 2012 presidentanvalinnas. Sygyzel 2012 Päivännouzun skola zavodŋi enzymäzenä perusskolana Suomes karjalan opastamizen omatahtozena vierahana kielenä. Vuuvun 2012 lopus karjalankielizet joukkoviestimet otetti lehissöntuven piirih. Samoih aigoih Pohjois-Karjalan maakuntaliitto da Karjalan Kielen Seura perussetti yhteisruannan virallistamizeksi Karjalazien kodŋiranda-aloveh Pohjas-Karjalah.

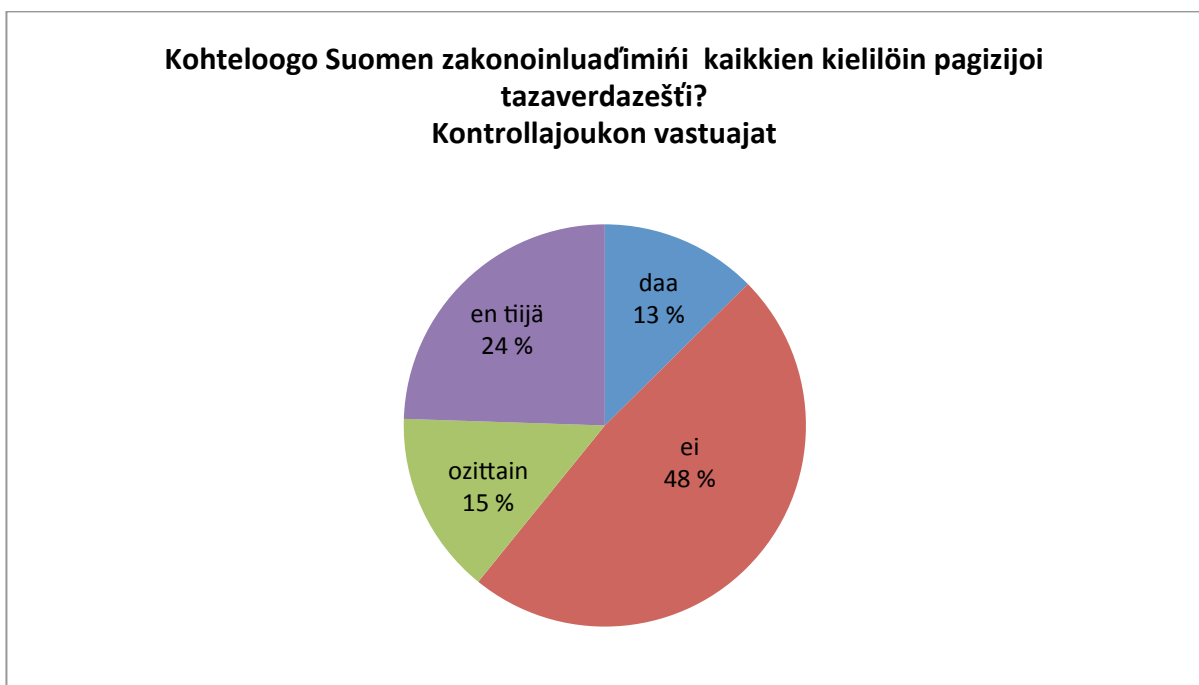
Passibot siit, sto yhteiskunda on alganuh ellendiä karjalankielizien ršŋikanzoin oigevutta omah kieleh da kuŋttuurah da riijen kehittämizeh, pidää andua alguperiä ylen pienel vai kuitengi ainos ližäydyväl joukol kieliaktivistaloi. Voinanjälgehizis vuozis algaen hommanaizet da –mužikat hoijetti kuŋttuuraperindyö pidäjäseurois. Enzymäzet yritännät nostua suomenkarjalan ŋila valdakunnan piättäjien tiedoh ruatti jo 1970-luvul lopul, konza Paavo Harakka kävyi parlamenttavaŋindakamppanjua dai karjalaksi. Enzymäzen kerran karjalan kielen ŋilua käzittelevä kirjalliŋi kyzymys tehti parlamentas 1989. 1990-luvun puoliväliz saite, konza Karjalan Kielen Seura perussetti, karjalankielizet ollah endistä nägyvämbäh vuajittu kielellizien i kuŋttuurallizien rišŋikanzanoigevuksien kuŋŋivoitandua da abuo kielen da kuŋttuuran elvyttämizeh. Kielipolittista toimindua käzittelevis tuloksis voi lugie ližä suomenkielizes kerävös.

ELDIA:n tutkindatuloksien mugah zakonoinluadŋimizen katšotah olevan karjalan tugemizen nägökannal välinpidämätöndä. Kui Suomen karjalankielizil ozutetussa mugai kontrollajoukon tutkimizeh planunnuzis kyzelylomakkehis kyzyttih vastuajien mielä siidä, kohteloogo Suomen zakonoinluadŋimiŋi kaikkien kielilöin pagizijoi tazaverdazešŋi. Kulleh enzymäzes al

olevis kuviois nägyy, suomenkarjalazis vastuajis lähil puolet, 47%, ol'i sidä mielä, sto ainagi vähäzes miärin nenga voi sanuo. Kuvios jälgimäni kerdoo, sto kontrollajoukon vastuajis samua uskoi harvembi, vai 28%, kui tuassen lähil puolet heis duumaittši, sto zakona ei kohtele eri kielilöin pagizijoi tazaverdazešt'i; suomenkarjalazis tädä mielä ol'i vai 13%.

Kuvio 8. Kohteloogo Suomen zakonoinluad'imiäni kaikkien kielilöin pagizijoi tazaverdazešt'i?
Suomenkarjalazed vastuajat

Kuvio 9. Kohteloogo Suomen zakonoinluad'imiäni kaikkien kielilöin pagizijoi tazaverdazešt'i?
Kontrollajoukon vastuajat

Dai jogapäiväzes elännäs karjalankielizet jouvutah ruadamah kovašči kielen tunnustamizen da hyväksymizen puoles. Kulleh al olevis situatois kävyh julgi, ezimerkkinä siidä, midä on mahollista da midä pitäis suaha, käytetäh tuagieh saamenkielistä vähemmistö.

(6)

Naine, igäjoukko 30-49:

saamelaiset on kielelleen saanu sen statuksen ni se on, sen jälkeen on virallinen status ollu, sitä on pystytty elvyttämään. ihan samalla tavalla karjalan kielen suhteen, etät jos se myö-, jos se mielletään Suomessa kielivähemmistöksi, ni sitten sillä on jonkunäkönen virallinen paikka Suomessa ja sitä pystytään systemaattisesti sitte kehittämään. mitä tähän mennessä ei oo voitu tehdä.

Naine 2:

nii ja saamen kieli kumminkin on ollu edistysaskeleena että, mehän tullaan perässä.

’Saamelazet ollah suadu se stuatus, ni virallizen stuatuksen avul on saamen kieldä voidu elvyttiä. Ihan samal taval karjalan kielengi kohal. Kui se mielletännöö Suomes vähemmistökieleksi, ni siit sil on mitahto viralliini kohta Suomes da sidä voijah siit systemuattizešči kehittiä, midä täh saite eule voidu ruadua.’

(7)

Naine, igäjoukko 30-49:

mie oon pari kertaa tehny silleen et ku on tästä ruotsi kysymyksestä keskusteltu, et pitäskö täällä niinku et voisko venäjää opiskella, toisena kielenä tai mikä on ni, mie oon alkanu karjalaks pagisemah, esimerkkinä siitä että, että on muitaki toisia kieliä ku se ruotsi.

’Mie olen pari kerdua ruadan silleh, kui on olluh paginois ruottši, jotta pitäiskö tiäl opastua veñua toizena vierahana kielenä da mie olen alganuh vie paissa karjalaksi ezimerkkinä siidä, sto on muidagi vierahie kielie kui ruottši.’

(8)

Naine, igäjoukko 49-65:

nyt ne [saamelaiset] on saanu sen neljäsataa tuhatta siihen kielipesätoimintaan ja, meillä on se yks siellä Nurmeksessa. ((nauraa)) muutamalla sadalla eurolla. ((yleistä hyväksyvää mutinaa)) ehkä kenties, jonain päivänä on sitte meilläki vähä parempi.

’Nygöi ne saamelazet on suadu nelläsaduatuhatta siihe kielipezätoimindah da, meil on vai se yksi siel Nurmekses (nagraa) muutamal sual eurol (toizet hymissä hyväksyväšči). Toinah erähän päivän on siit meilgi vähä parempi.’

Erityzešči viimizien 15 vuuven aigah on ilmestynnyh ololoih näh kuñnivoitettava miärä karjalankielistä kirjallizutta da opassundamaterualua, da tarittavana on jo karjalankielizie verkkojulgavoloi da nettifoorumeidagi. Muailman enzimäni kogonah karjalankieliini verkkoavieza, Karjal žurnualu, algoi ilmestyö vuonna 2011. Joukkoñijotandua on siit vähäzes miärin tarittavana karjalaksi, vai täh saite valdivon rahoittamua sen enämbiä kui siännölleh libo jogapäiviä uutta tieduo tarittavua karjalankielizie joukkoñijotandaviestimie eule.

Kylmäkuus 2012 YLE luad'i periuatepiätöksen, kudaman mugah se rubio lähettämäh joga nädäli karjalankielizet uud'izet rad'ivos. YLE planuittšoo dai karjalankielizien lapsienohjelmien lähettändiä (Karjalainen 23.11.2012). Suurien d'enganmänöloin täh televiizoris työnnettävät karjalankielizet ohjelmat tuloo onnuako aijankohtazeksi vasta tulevaizuuves.

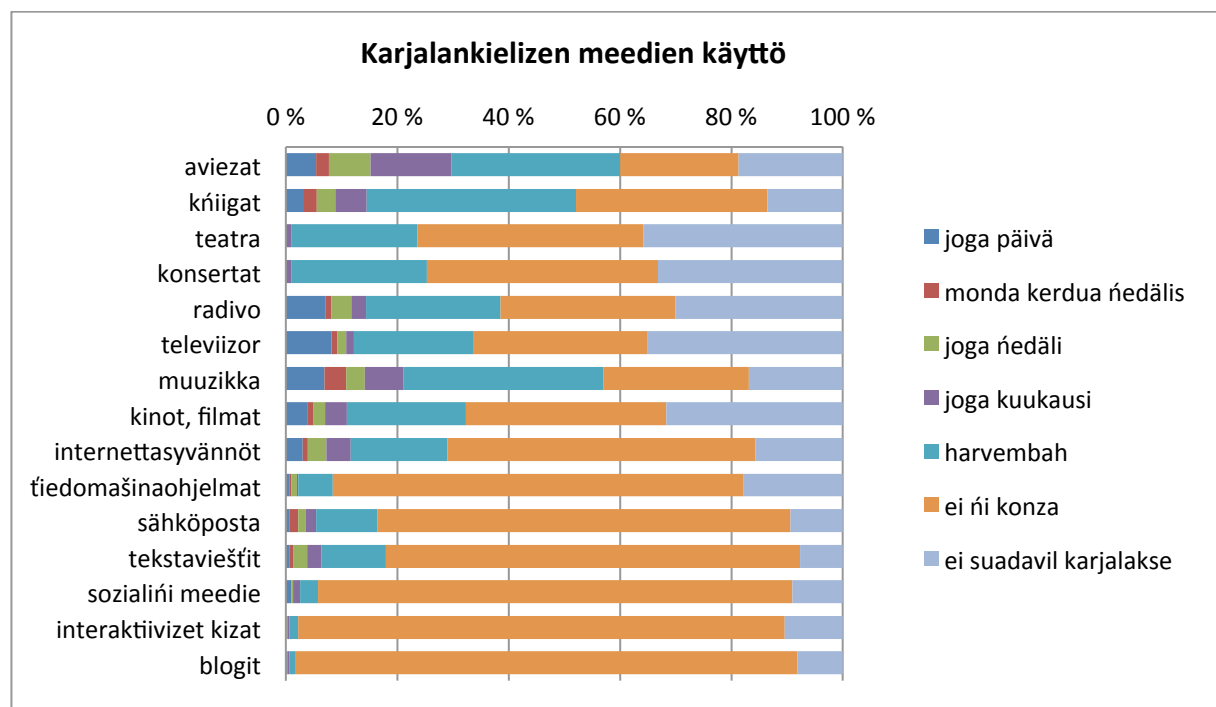
(9)

Perussuszakonakomission paginanvedäjä Kimmo Sasi SVT uud'izil 11.4.2011:

No televisio on jo huomattavasti hankalampi, kustannukset on suurempia ja sitten tietysti pitäisi olla jossain määrin kohtuullinen katsojamäärä. Tosin saamenkielisellä televisiolla on omat ohjelmansa mutta täytyy sanoa, että tältä osin on hieman ennen aikaista sanoa että olis kovin suurta valmiutta vielä televisio-ohjelmien tekemiseen, mutta koska YLEn tehtävä on julkisen vallan yhtiö eli tarjota myöskin vähemmistöille heidänkielisiä palveluitaan niin sitä ei voi sulkea pois mutta lähiaikoina tämmöstä ei oo tapahtumassa.

'No, televiizor on jo äijäl vaigiempi, d'enganmänö on suurempi da siit tietäväni pidäis olla tietois miärin kohtalañi kattšojajoukko. Tozin saamenkielizel televiizoral on omat ohjelmat vai pidää sanuo, sto netšil kannal on vähän ennen aikaista sanuo, sto ol'isko ylen suurda valmehusta vie televiizor-ohjelmien ruandah. Vai kui YLE:n ruado on julgizen vallan yhtiö eli tarita dai vähemmissöl heijänkielizie palveluo ñi sidä ei voi ummata iäreh, vai lähiajoiñ nengosta eule rod'iudumas.'

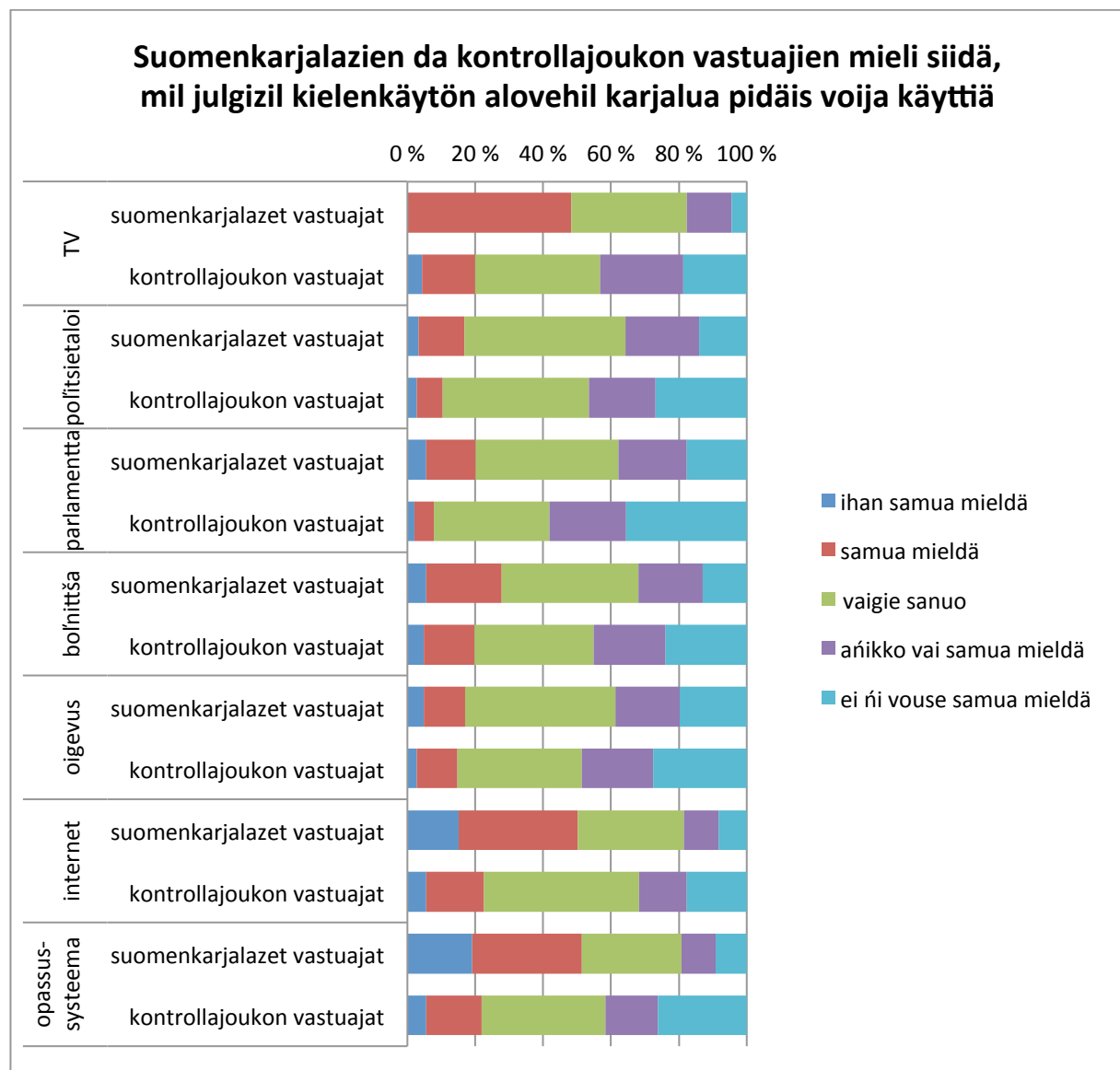
Meedien da kul'ttuuratuottehien käyttö karjalaksi kerättih kyzelylomakkehes kyzymyksel, mi kázitti 15 eri oza-alovehta aviezois internettafoorumeih da blogiloih saite. Kulleh kuvios voit nähä, kaikil 15 oza-alovehel on tarittavana karjalankielizie materiaaliloi l'ibo käyttömahollizuuksie.

Kuvio 10. Karjalankielizen meedien käyttö

Valpakansiinzel merkityt alovehet kuvion oigies reunas ozutetah kuitengi, sto ihan jogahizen tutkitun tuottehen l'ibo palvelun ozalda oza vastuajis on ilmoittannuh, sto karjalankielistä taritšendua eule suadavil. Maksankarvazel merkityt alovehet ozutetah vastuajie, kudamat ei kyzeizel oza-alovehel pagize ni konza karjalua. Enimyttäh käytetäh karjalankielizie aviezoj, muuzikkatuottehie da kñiigoj; piälittši puolet vastuajis ilmoitti käyttävän niidä ainagi toizinah. Mielenkiindoni tulos on se, sto traditionalizie meedieloi käytetäh karjalaksi enämbi kui elektronizie. Hos vastuajat kerrottih, sto hyö ollah tiedozie uuzien elektronizien mahollisuuksien olemasolennas paremmin kui moñien karjalankielizien traditionalizien l'ijotandaviesčimien da hoz elektronizien dai raportoidih olevan paremmin suadavil.

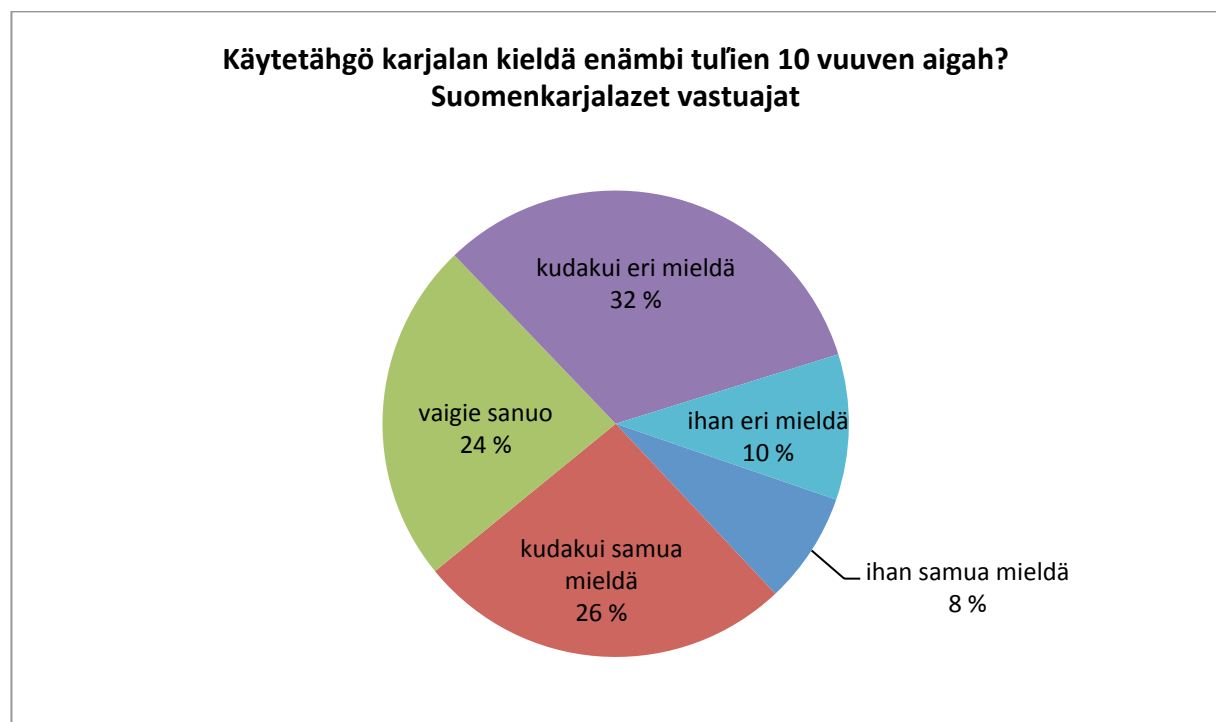
Mollemmis kyzelylomakkehis kyzyttih dai vastuajien mielä siidä, mis julgizis ažieyhtevykses karjalua pidäis voija käyttöä. Tulokset on kerätty al olevah kuvioh 11:

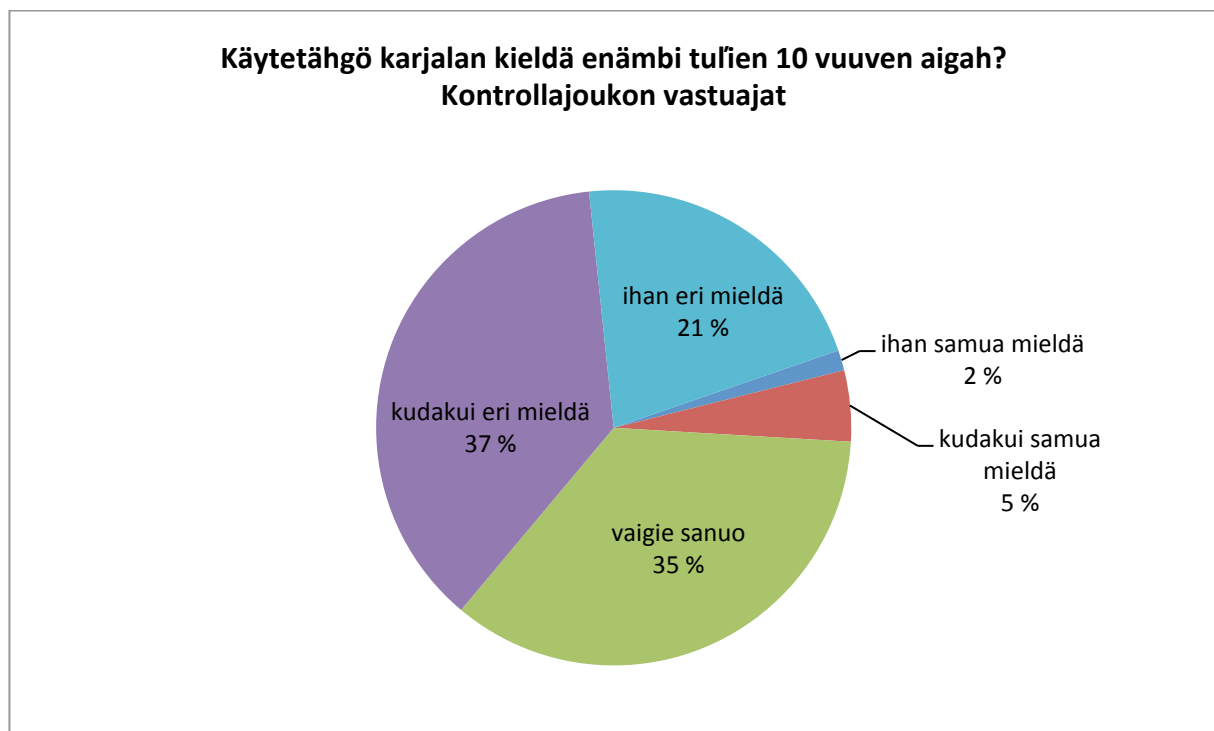
Kuvio 11. Suomenkarjalazien da kontrollajoukon vastuajien mieli siidä, mil julgizil kielenkäytön alovehil karjalua pidäis voija käyttöä

Suomenkarjalazien vastuajien ozal kolme tärgiendä julkizen kielenkäytön alovehta oldih opassussysteema, televiizor da boľnittša, kudamis nenga puolet vastuajis tahottais voija käyttää karjalua. Kontrollajoukon vastuajat pietti karjalan kielen käyttö julgizis tilandehis vähemmän tärgienä. Myödamielizimmin suhtavutti karjalan kielen käyttö skolas, internetas, televiizoris da boľnitas: vähäzen piälittši 20% oli sidä mielä, sto karjalua pidäis käyttää opassussysteemas da internetas, kudakui 20% sidä mielä, sidä pidäis käyttää televiizoris da boľnitšois. Huomivon arvozua on dai se, sto hos kaikkien kielenkäyttötilandehin ozal karjalan käytön vassustajie on kontrollajoukon vastuajien keskuuves enämbi, vai dai suomenkarjalazien keskuuves olí jogahizen kzytytn alovehen ozal niidä, kudamien mieles karjalua eule tarbehellista käyttää julgizis yhtevykses.

Vastuajis kzyyttih dai, ussotahgo hyö karjalan kielen käytön ližäydyvän tulien kymmenen vuuvun aigah. Suomenkarjalazis sih uskoi kaikkiedah 34%, kontrollajoukos vai 7%. Ihan eri mielä olí kontrollajoukon vastuajis 21% ja suomenkarjalazis 10%. Kolmazoa suomenkarjalazis abrikoi pozitiivizešti karjalan kielen elbymizen mahollizuuksih Suomes. Netäin on tozi hyvä tulos: joga kolmas uskoo sih, sto ollah mänös parembah suundah jo lähitulevaizuuves.

Kuvio 12. Käytetähgö karjalan kieldä enämbi tulien 10 vuuvun aigah? Suomenkarjalazet vastuajat

Kuvio 13. Käytetähgö karjalan kieldä enämbi tul'ien 10 vuuven aigah? Kontrollajoukon vastuajat

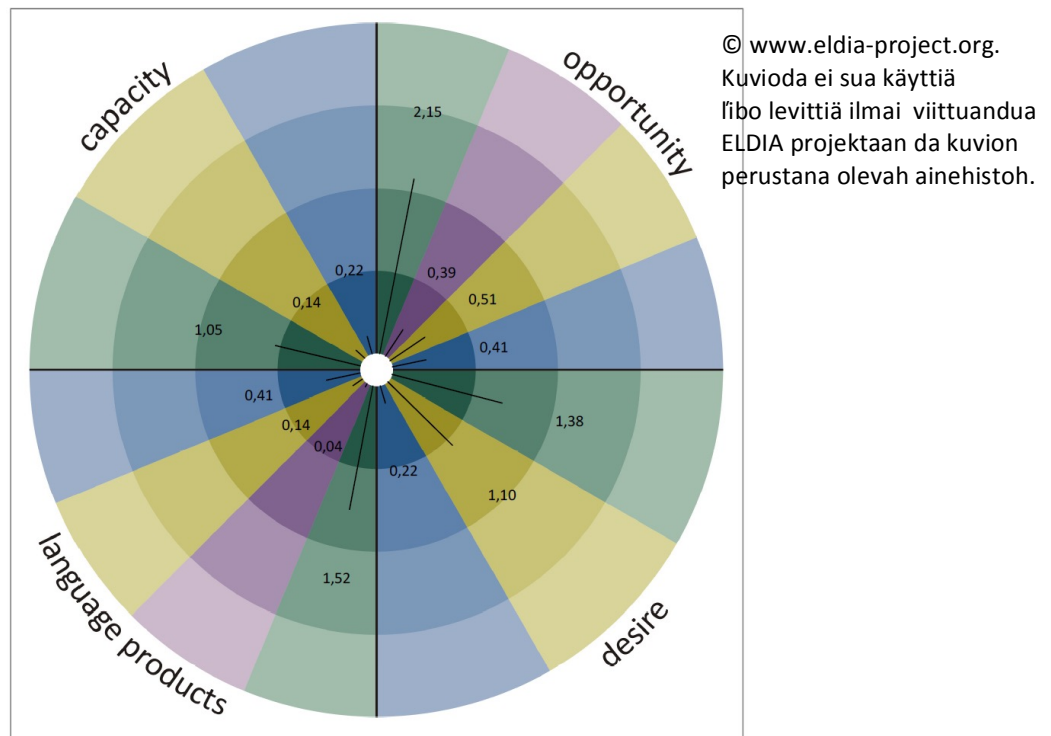
4 Elovoimazuusbarometra Suomes paistaval karjalan kielel

Täs luvus käzitelläh lytšykkäzeh Suomes paistavan karjalan kielen elovoimazuusbarometran gruafista ezitystä. Kuvio on ELDIA:n kolme da puoli vuotta kestänyön joukkoruannan tulos. Jarmo Lainio (Tukholman yliopisto) zavod’i ruavon vuonna 2010. Hänen ruandana ol’i ELDIA:n ainehisto-otannan planuinda da kyzelylomakkehen rakendehen luajinda. Kuvion lopullizen muovon vizualisoi alluksi Sia Spiliopoulou Åkerman (Ahvenanmaan Rauhaninstituutti). Barometran syväinnön rakenne perustuu Anneli Sarhimaan ja Eva Kūhhirtin (Mainzin yliopisto) kehittämäh ainehisson analyyzih, kudaman mugah kaikkien ELDIA:n tabahustutkinnan kyzelylomakkehien aineissot analyzoidih. Kuvion gruafizes ruadamizes vastai Katharina Zeller (Mainzin yliopisto). ELDIA-projektan aigah dai monet muutgi tutkijat ozallissuttih paginoih da annettih ližäksi oma ozuus barometran syvändöh da ulgonägöh.

ELDIA-konsortio korostaa, sto

- Kielen elovoimazuusbarometra Suomes paistaval karjalan kielel on oza jeuroppalazien kielilöin elovoimazuusbarometrua (EuLaViBar), min luad’ijaoigeuvet kuulutah ELDIA konsortiol; al olevua kuvioda ei sua käyttöä ilmain viittuandua ELDIAan.
- Nimen kielen elovoimazuusbarometran perustehel ei sua nikonza piätellä, sto mitahto kieli eule institutionalizen da/’l’ibo talouvellizen avun ”arvo’i”: barometra eistää identifioimah kielenkäytön alovehie, kudamil kyzei’ni kieli on erityzen ebävarmal pohjal da kudamien kohendamizeh kui kieliyhteizölöin mugai yhteiskunnan on kohissettava erityistä huomivuo da voimavaroi.
- Kielel luajitun elovoimazuusbarometran asialli’ni käyttö politiekas da piätöksienruannas merkittšöö aktiivizen avun ohjuandua niil alovehil, mil kielen suama elovoimazuuspistelugo on pie’ni.

Al oleva gruafikka ozuttaa täs Suomen karjalankielizie koskenun tabahustutkinnan tuloksis suurimman ’l’ibo projektas kehitetyl mittaril miärätyn karjalan kielen elovoimazuun. Elovoimazuutta tarkassellah suhteheš nelläh painopistealoveheh: kapasiteettah ’l’ibo kygyh käyttöä karjalan kieldä (Capacity); mahollizuudeh käyttöä sidä (Opportunity); himoh käyttöä sidä (Desire); da vie m.s. kielituotteh (Language Products). Jogahista alovehta on miärätty kolmen nellän lohkon ozalda. Vihrie lohko ezittää selgiešt’i kielenkäyttö, lila opassundua, kellerdävä zakonua, da sini’ni tšijotandaviešt’imie. Kui jo aigazembah sanottih, ližiä tieduo miärävyksen teoreettizis algukohis da siit, kulleh mittarit on luajittu, löydy kogo projektan loppiraportas. Ezis olevan kerävön kannal targiedä on tiediä, sto viivoin pituuvet da noumerot ilmaissah elovoimaizuuven pisteluguo da sto värivivahukset ilmennetäh elovoimaizuuven tazuo: midä tummembi vivahus, sidä varavonalazembi kieli on.

Kuvio 14. Elovoimaisuusbarometra Suomes paistaval karjalan kielel

Kielen elovoimaizuustazon ozuttavat värivivahukset tarkoittah seuraavaa:

0 Kessel oleva valgie ymbyrä: Kieli on vagavasti da kriittizesti varavonalañi. Kieldä ei käytetä, suojella l'ibo auteta instituonalizešči. Sen elbymizen auttamizeksi pidäis ruveta järgieh tehokkahih toimenpidoloih.

1 Kaikis tummin vivahus: Kieli on akuutasti varavonalañi. Sen käyttö voi loppuo kogonah lähitulevaizuuves, kui lieno sen elbymizen auttamizeksi ei ruvettanne hedi tehokkahih toimenpidoloih.

2 Toiseksi tummin vivahus. Kieli on varattavas tilas. Kielen käyttö da siirdymiñi uuel sugupolvel on jyrkästi vähendynnyh l'ibo tunduu loppivan kogonah ainagi erähis ažieyhtevyksis l'ibo erähien pagizendajoukkoloin keskuuves. Kielen elbymizen auttamiseksi on ruvettava tehokkahih toimenpidoloih hedi.

3 Toiseksi valpakan vivahus: Kieli on kudakui ylläpietty. Kieldä on ruvettu auttamah l'ibo sen käyttö on jatkettu. Ainagi kielen käytön, suojelemizen da siändelyn kohtalazel tazol on piästy. Kielen elovoimazuuven auttamizes on oñnissuttu da auttamista pidää jatkua.

4 Kaikis valpakan vivahus: Kieli on ylläpietty. Kielen käyttö da abu ylittää välttävän tazon; kieli ei näytä varavonalazel. Kielen elovoimazuuven auttamizes on oñnissuttu da auttamista pidää jatkua.

Kapasiteetan (*Capacity*) l'ibo kielimalton alovehel karjalan kieli ozuttaudui vagavasti da kriittizesti varavonalaseksi. Kapasiteetta-alovehen kogonaiskeskiarvo on 0,93, mi on ylen madala tulos. Se ei nouze ři kielen elovoimazuuusasteikon enzimäzel tazol. Kapasiteetan

kolmes lohkos kielenkäyttämiäni da vuorovaikuttamiäni tavoitti korgeimman pisteluvun: 1,05. Dai netäin on ylen madala, vai se kuitengi ozuttaa sen, sto Suomes iellehgi on karjalan kielel ńerokkahie pagizijoi. Pistehet kahel muul dimensiol ollah ylen äijäl madalammat: zakonoinluadimizen pistehet on 0,14, da nenga vai vähäzen nollan yläpuolel. Netäin vihjuah sih, sto zakonoinluadimizen abu karjalan kielel on kapasiteetan alovehel melgi olematonda. Meedien kohal EuLaViBar –pistelugu on vai pikoin vähäzen korgiemi: 0,22.

Mahollisuus (*Opportunity*) viittua barometran yhteyves ńiieh zakonoih da virallizih siännöksi, kudamat pöngittäh ńibo essetäh tietyn kielen käyttö. Mahollisuuksien alovehel karjalan kieli Suomes ozuttaudui akuutasti varavonalazeksi: EuLaViBaran keskiarvo mahollisuuvel oli 1,21. Pistelugu azettuu nenga arvoloin 1 (kieli on to vessah varattavana) da 2 (kielen käyttö da siirrändä on jyrkästi vähendynnyh) välil, vai on kuitengi äijä lähembänä ensimmäistä kui toista arvu. Netäin merkittäö sidä, sto karjalan kieli on to vessah varavonalańi kielilöin kategorian heikommas puolikkahas. Tuassen sua korgeimman keskiarvon kielenkäyttämiäni da vuorovaikuttamiäni: 2,15. Elovomazuusluvut oldih ylen madalat opassannan, zakonoinluadimizen da meedien ozalda. Opassunnan pistelugu on 0,39, zakonoinluadimizen 0,51, mi on joga tabahukses korgiemi kui zakonoinluadimizen pistelugu kapasiteetan fokusalovehel. ńellännen lohkon ńibo meedien keskiarvo oli 0,41. Se, sto mahollisuuven keskiarvo seizattuu arvoloin 1 da 2 välih, johtui suurimmaksi ozaksi kielenkäyttämisen da vuorovaikuttamisen vähäzes miärin muida lohkoloi pozitiivizemmas tulokses. Tuloksen perustehel voi piätellä, hos karjalan kieles on siirrytty mońil ozil jo suomen kieleh da prosessi tälgi hetkel jatkuu kuńi eivai kielen elbymistä ruveta tehokkahastı auttamah, prosessi on vie mahollista häkyttiä da karjalan kieli Suomes on elvytettävis.

Halu (*Desire*) viittua täs yhteyves rištikanzoin tahtoh käyttöä kyzymykses olevua kieldä da heijän kygyh käyttöä sidä. Halu kuvastuu kielen käyttöh koskevis nägemyksis, nägökannois da kielen tundoarvolois. Muga kui mahollisuuksien painopistealovehel, karjalan kieli ozuttaudui dai halun alovehel akuutasti varavonalazeksi kieleksi. EuLaViBaron keskiarvo oli 1,29, mi tuassen azettaa karjalan kielen to vessah varavonalazien kielilöin kategorian heigombah puoliskoh; kulleh aigazemmal kahel alovehelgi kielenkäyttämiäni da vuorovaikuttamiäni sai korgeimmat keskiarvopistiet, 1,38. Zakonoinluadimizen pistelugu, 1,10, oli halun alovehel pikoin vähäzen kielenkäyttämisen pisteluguo alembi, vai kuitengi korgein pistelugu karjalan kieldä koskevan barometran zakonoinluadimizen pistelugulois. Tıijotandavieštımien lohkon suama pistelugu oli varattavan pieńi; 0,22. Meedien tulosta verrattaes haluh, on enizarvozen tärğiedä pidiä mieles, sto karjalankielistä meedieta eule suadavil joga päivä ei ńi muudamie kerdoi ńedälis. Nenga piätellen tulokses, min mugah suomenkarjalazet vastuajat kulutetah karjalankielistä meedieta ebäsiännöllizestı, eule kyzymykses vai halus: se kuvastaa dai sidä, jottei kyzymykses oleval kielel ole synnytetty kylläl syväindyö.

Kielituottehet (*Language Products*) viittuavat barometras tuottehien da palveluloin olemas oloh kyzymykses oleval kielel ńibo tuottehien da palveluloin tarbeheh i toiveheh, sto ńiidä oliz olemas. Kielen tuottehien alovehel karjalan kieli ozuttaudui vagavasti da kriittizesti varavonalazeksi: kogo alovehen keskiarvo oli 0,52. Nenga kielituottehien tıila oli kaikis

painopistealovehis heikoin. Samal taval kui muilgi painopistealovehil, kielen käytön vuorovaikuttamizen lohko sai parhaimman pisteluvun, 1,52. Zakonoinluadimizen keskiarvo oli tuassen varattavan pieñi (0,14), vai käytännös sen pidäis olla nolla, kui näit itšeažies zakonoinluadimista eule suadavil rí vouse karjalan kielel da pistelugu yksinkerdazesťi kuvastaa muudaman vastuajan viäriä nägemystä semmozen zakonoinluadimizen suadavuues. Opasssannan keskiarvo oli kielituottehien alovehel pienembi kui muil kolmel alovehel, 0,04. Dai tämän pisteluvun pidäis olla itšeažies nolla, jotta se kuvastais tovellista tilannehta Suomes, mis eule olluh mahollizuutta suaha opassusta karjalaksi. Kyzelyainehissoš piätellen ne vastuajat, kudamat ilmoitettih suanuon karjalankielistä opassusta, viitattih tovennägözesťi lapsuues luovutetuil alovehil ennen toista maailmavoinua: sentäh kui Raja-Karjalan skolis opassuskielennä oli suomi, erähil vastuajil on toinah olluh karjalan kieldä malttannuh opastaja, kudain silloin opastajes on voinuh paissa toittši karjalan kielel Kielituottehien ozal meedien pistelugu oli 0,41, mi viittua sih, sto karjalankielistä meedieda on suadavil ylen vähän.

Barometran andama nägymä on aiga selgiešti se, sto Suomes paistava karjalan kieli on to vessah varavonalañi: mahollizuuven da kielentuottehien perustehel se on ihan vagavasti da kriittizesti varavonalañi kieli, da mahollizuuven da halun alovehil miärättynä akuutasti varavonalañi kieli. Tabahustutkinnas suadih selvil, sto suomenkarjalazet ollah itše otettu moñie askelie kielen da kul'ttuuran säilyttämizeksi da elvyttämizeksi. Joukko on vasta ihan jälgimäzin aijoin alganuh suaha instituonalista abuo. Täl hetkel olosuhtiet vaikuttais olevan muuttumas: uuzie mahollizuuksie talouvellizel i moraalizel avul on tulluh suadavaksi ezimerkiksi sen vuoh, kui karjalan kieli otettih 2009 níijen vähemmistökielilöin joukkoh, kudamis Suomi raportoi kaiken aigua Jeuropan Neuvossol.

Kielen elovoimazuusbarometra karjalan kielel ozuttaa selgiešti, sto tehokkahih toimenpidoloih on ruvettava terväh. Suomenkarjalazien kielellizis rišťikanzanoigevuksis on jätetty pidämättä huolda pitkäh, da jo sen tagie karjalan kielen elvyttämizen da kehittämizen pidäis olle enziarvozen tärگیel sijal.

5 Midä pidäis ruadua, jotta karjalan kieli elbyy da säilyy Suomes?

ELDIA-projektan tulokset taritah tutkindah perustuvan nägymän suomenkarjalan nykytilas da sen säilymizen da kehittämizen keskeizis vaivevuksis. Tulosten mugah karjalan kielen da kul'ttuuran tugemizeh Suomes tarvitah kui kieliyhteizös itšespäi mugai suomelazes yhteiskunnaspäi pitkäh kestävie da suunnitelmallizie toimenpidoloi.

Suomen karjalankielizien yhteiskunnallizen nägyvyyven parandamiini.

Suomen karjalankielizien perillizien dai i muijen suomelazien da erityzešt'i piätöksen tegijöin tiedoloi suomenkarjalazien kieles da kul'ttuuras da histourallizes roulis Suomes on ližättävä. Tärgies piäozas ollah joukkoviestimet: sanoma- da aigakauslehet, radiovo, televiizor da internat. Kulleh aigazembah mainittu valdivon virganaine sanoo, dai virgañiekkon pidää itše ellendiä oman tiijotandatoiminnan merkitys nägökannoin muokkuajana. Karjalankielizen vähemmissön nägyvyyven kohendamizeksi

- joukkoviestimien pidää tarita aijanmugaista tieduo karjalan kieles da kul'ttuuras Suomes da ližäksi tarita fooruma karjalan kielen kielikurssaloil da karjalankielizil lapsien i nuorien ohjelmil da teatral i tv-sarjoil;
- virgañiekkoin ohjehien da muijen tiijotandamaterualiloin julguandua karjalaksi kui painattuna mugai verkos tuloo ližätä; virgañiekkoin pidää dai tiijottua karjalankielistä vemmistyö koskevis piätöksis leviešt'i da nägyväšt'i da silleh ližätä yleistä tiedämystä Suomes kotoperäzes karjalan kieles da sen pagizijoin oigeuves suaha abuo karjalan kielen i kul'ttuuran elvyttämizeh da kehittämizeh.

Kielen da identiteetan lujittamiini nygyaigua da tulevaizuuatta varten

Syvännöllizešt'i piävastuu karjalan kielen da kul'ttuuran elvyttämizes i kehittämizes da karjalazen identiteetan lujittämizes on karjalankielizil itšelläh. Kielen, kul'ttuuran da identiteetan lujittamizeksi

- mahollizuuksie tutustuo karjalan kieleh da kul'ttuurah väl'lämuodozien yhteizölöin da himoruannan ololois pidää ližätä da leviealaistaa erityzešt'i lapsien i nuorien dai aigusrahvahan nygyaigazie kiinnossuksen kohtehie vastuavaksi;
- lapsien, nuorien, aiguzien da seniorien karjalankielizien yhteizöjen keskenäh verkottumista pidää kehittiä yhteizöllizyyven avuksi;
- eri sugupolvih kuuluvie da eri aloja edustavie suomenkarjalazie pidää karjalan kielen aktiivamaltannas rippumattah rohkaissa suomenkarjalazien kul'ttuurasyvändöjen tuottamizeh;
- yhteizön tuloo ettšie da rohkaissa dai uuzie ruadajie kauñis- da tiedokirjallizuuven, iäñi- da sähkökñiigoin, muuzikkaiäñittehien, filma- da videotallendehien,

opassuskriigoin da opassandamaterualiloin tuottamizeh da vie karjalankielizien verkkosyvändöjen da –palveluloin kehittämizeh

- karjalankielistä *Karjal Žurnualua* pidää moñipuolistua da tarita verkkoversion ližäksi paberiversiona mahollizimman suuren lugijarahvahan löydämizeksi.

Virallizen karjalan kielen elvytysohjelman luajinda

ELDIA-tutkinnas ozuttaudui, sto nuoretgi suomenkarjalazet halutah ruadua aktiivizešči karjalan kielen hyväksi, vai moñi ei tšijä, kui vois löydiä sobivua viitekehystä. Karjalan kielen suomalazil pagizijoil da heijän perillizil on moñipuolista pedagogista i muudagi kielen elvyttämizeh tarvittavua aźientundemusta. Jotta tšijot da taijot suahah tehokkahah käyttöh, on targiedä, sto karjalan kielel luajitah midä teriämbäh yhenmoine elvytysohjelma kui saamen kielel vuonna 2012. Karjalankielizen yhteizön ližäksi dai virgañiekkoin tuloo tšijottua elvytysohjelman da sen eistymizes valdameedielois.

Yhteiskunnan pitkäaigañi talouvelliñi abu kielenmaltannan järilleh suamizeksi da lujittamizeksi

Tabahustutkinnan tulosten perustehel kui karjalankielizet itše mugai verdavusjoukkogi pietti karjalan kielen säilymizen da elbymizen piäkyzymyksenä lapsien kielitaijon luomista, hoidamista da kehitändiä da ližäksi karjalan kielen suamista opassandataloloin piirih kaikil tazoil. Nägökanda vastua täyzin kielilöin elvyttämizen aźientundijoin käzitystä: Varavonalañi kieli on pellassettais yksinomah silleh, sto se siirretäh uuzil sugupolvil systemuattizešči da planuinnan mugah. Kehityksen tugemiñi tarvittšoo pitkäaigasta talouvellista abuo ennen kaikkie

- karjalankielizen päiväkodīruannan da alguopassannan järjestämizeh;
- karjalan kielen suamista ozaksi skolien jogapäiväistä opassandaohjelmua;
- skolalazien intensiivizen pienjoukko-opassannan kehittämizeh;
- aiguisopassannan lujittamizeh da kehittämizeh ozana rahvahanopistoloin, ammatīopassandalaitoksien da korgieskolien julgizin varoin rahoitettavua opassandaruandua;
- opassandakriigoin da lähi- da etäopassandamaterualiloin valmistamizeh da vie aiguis- da täyvennysopastamizen tarbeh;
- karjalankielizen kirjallizuuven, erityzešči lapsien da nuorien kirjallizuuven da karjalankielizien internatsyvändöjen ližiämizeh i moñipuolistamizeh;
- karjalankielizien al skolaigäzien kazvattajien da eri skolatazoil ruadajien opastajien opassannan suunnittelemizeh da järjestämizeh;
- erityzešči Suomes paistavan karjalan kielen yliopisto-opassannan da tutkinnan kehittämizeh.

Kulleh al olevat situatat kuvassetah, yhteiskunnan avun miäräs da tavois paisses karjalan kielen aktiivapagizijoin vähäzeh joukkoh vetoamiñi nägietäh nykytilandehen histouralliñi alguperä huomivoh ottaen ebäoigeuvenmugazeksi:

(10)

Mužikka, ikäjoukko 50-65:

jos meidy on painettu monta kymmenty vuotta, () piendä lastu, tu- painettu. häi ei sua omua muamankielty paista. () sillo hänen pidää olla oigevus olla karjalankielinen vaikka hän ei sitä malta. ja, kehittiä ielleh.

Kielet ollah parahite pellassettavis silloin, kui pagizijoin oma aktiivisuus yhistyy viizahah poliittizeh päätökseluajindah da sua abuo vähemmissön omilda organizatioilda, muilda vähemmissöildä da vie rištikanzanoigevusorganizatioispäi.

Salmilańi tuttava teroitti vasta vai sähköpostavieštis keskeizimmän nenga:

(11)

Olis ylen äijäl mieli suvainnuh tulla kuulemah kus kohtas oma muaman kieli, karjal maguau. Parembi olis gu heittäš maguandan da havaccus. Piemmö yhtes karjalan kieldy hengis. Emmö anna sen kaimavuo tuonilmasih. Karjalaspäi kajahtau.

Tutkimustieduoa Suomen karjalankielizis

- ARKKIPIISPA LEO (2005). Kieli ja uskonto. Teoksessa Aune Jääskinen (toim.), *Minun Bysanttini kaukana ja lähellä*. Suomen Bysanttikomiteayhdistys ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. S. 119-121.
- GRANS, LISA (2011). *Legal and Institutional Framework Analysis: Karelian and Estonian in Finland*. Working Papers in European Language Diversity 10. <http://www.eldia-project.org>.
- HAKAMIES, PEKKA (1993). *Venäjän-Taipaleelta Viinijärvelle. Erään karjalaisryhmän identiteetistä ja assimilaatiosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKAMIES, PEKKA (1994). Raja-Karjalan rajalla - Ilomantsin ortodoksikylien karjalaisista kulttuuripiirteistä 1980-luvun lopulla. Teoksessa Tapio Hämynen (toim.), *Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin riitamaalla*. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 253-265.
- HEIKKINEN, KAIJA (1984). Venäläisten vaikutus karjalaisessa kulttuurissa 1800-luvulla. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809-1917*. Historiallinen Arkisto 84. Helsinki: Societas Historica Finlandiae. S. 67-84.
- HEIKKINEN, KAIJA (1989). *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- HEIKKINEN, KAIJA (1996). Suomen karjalaisten identiteetti ja sen alueellinen konteksti. Teoksessa Pekka Hakamies (toim.), *Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 13-35.
- HOLLSTEIN, JORMA (1994). *Ortodoksisen perinteen säilyminen Hietajärven ja Kuivajärven kylissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HUSSO, KATARIINA (2007). Kirkkotaide kulttuuri-identiteetin kuvastimena. Teoksessa Outi Fingerroos & Jaan Loipponen (toim.), *Nykytulkintojen Karjala*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. S. 142-159.
- HYRY, KATJA (1997). Karjalaiset Suomessa. Teoksessa *Suomen kulttuurivähemmistöt, uudistettu painos*. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 72. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta. S. 83-98.
- HÄMYNEN, TAPIO (1984). Venäläiset teollisuudenharjoittajat Salmin kihlakunnassa autonomian ajalla. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809-1917*. Historiallinen Arkisto 84. Helsinki: Societas Historica Finlandiae. S. 85-113.
- HÄMYNEN, TAPIO (1993). *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880-1940*. Historiallisia tutkimuksia. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- HÄMYNEN, TAPIO (1995). *Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset. Kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900-1923*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- HÄMYNEN, TAPIO (2010). *Muutokset karjalankielisten ja ortodoksien lukumäärässä toisen maailmansodan jälkeisenä aikana*. Karjalaiset Heimojuhlat Nurmeksen Bomballa 23.7.-25.7.2010. [Teksti julkaistaan teoksissa "Rajalla halkaistu kansa" ja Suojärven historia, osa IV.]

- JESKANEN, MATTI (2005). Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. Teoksessa Marjatta Palander & Anna-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 215-285.
- KATAJALA, KIMMO (2005). *Suurvallan rajalla. Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KEYNÄS, PENTTI (1999). Karjalan Sivistysseuran toiminta rajantakaisessa Karjalassa. Teoksessa Marjatta Heikkinen ja Reijo Heikkinen (toim.), *Tie Vienaan. Akateemikko Pertti Virtarannan elämäntyölle omistettu muistojulkaisu*. Kajaani: Lönnrot Instituutti. S. 171-174.
- KIRKINEN, HEIKKI (1983). Ruotsin ja Venäjän kilpailu Karjalasta. Teoksessa *Karjala 4: Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto. S. 47-81.
- KIRKINEN, HEIKKI (1998). Keitä karjalaiset olivat? Teoksessa Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Karjala, Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 38-54.
- KORJONEN-KUUSIPURO, KRISTIINA & SUVI NIINISALO (2005). Sekoittuneet pääsiäisperinteet. Teoksessa Suvi Niinisalo (toim.), *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjalan instituutti. Raportti nro 2. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. S. 51-61.
- KUNNAS, NIINA (2006). Yksi, kaksi vai monta kirjakieltä? Vienankarjalaisten kanta kirjakielidebattiin. *Virittäjä* 2/2006. Helsinki: Kotikielen seura. 229-247.
- KUNNAS, NIINA (käsikirjoitus). Media Discourse Analysis of the Karelian language in Finland. 34 s.
- KOSONEN, MATTI (1994). Karjalan pakolaiset Pielisjärvellä. Teoksessa Tapio Hämynen (toim.), *Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin Riitamaalla*. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 161-172.
- KUIKKA, NIILLO (1999). *Evakkojen elämää. Siirtoväen ja paikkakuntalaisten muistoja ja kokemuksia Lapinlahdella vuodesta 1944 alkaen*. Pieksämäki: Lapinlahden Karjalaiset ry.
- LAITILA, TEUVO (2005). Ortodoksikarjalaiset idän ja lännen rajalla. Teoksessa Suvi Niinisalo (toim.), *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjalan instituutti. Raportti nro 2. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. S. 107-130.
- MAKKONEN, HEIKKI (1989). *Kuolema ortodoksisessa perinteessä. Tutkimus kuolemaan liittyvän perinteen elinvoimaisuudesta entisen Aunuksen kaupungin ja Suojärven pitäjän alueella syntyneiden ortodoksien elämässä synnyinseuduilla ja Keski-Suomessa vuosina 1930-1985*. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA & ANNA-MARIA NUPPONEN (2005). Karjalaisten "karjala". Teoksessa Marjatta Palander & Anna-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 15-55.

- PATRONEN, OUTI (2009). *Raja-Karjalainen sukunimistö ja sen muuttuminen*. Julkaisematon liseniaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PENTIKÄINEN, KATJA (1991). *Pakolaisuus elämäkokemuksena: tutkimus Kemin ensimmäisen ja toisen polven Karjalan pakolaisista*. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.
- PENTTONEN, MARTTI (toim.) (2009). *Pruazniekku: karjalazet mustellah*. Helsinki: Karjalan Kielen Seura.
- RANINEN-SIISKONEN, TARJA (1999). *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARHIMAA, ANNELI (2013). *Karelian in Finland. ELDIA Case-Specific Report*. With contributions by Eva Kūhhirt, Sia Spiliopoulou Åkermark and Reetta Toivanen. Studies in European Language Diversity 27. <http://www.eldia-project.org>.
- SIMONEN, JAANA (1992). Sussuna, sarafaani, feresi ja säpsä. Teoksessa Jaana Simonen (toim.), *Sarafaanit ja feresit. Pohjois-Karjalan museon 75-vuotisjuhlajulkaisu*. Pohjois-Karjalan museo. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- TIENSUU, KYLLIKKI (2005). Bysanttia Nurmeksen Kohtavaarassa: Kolmekymmentä kesää karjalaisen kulttuurin kursseja. Teoksessa Aune Jääskinen (toim.), *Minun Bysanttini kaukana ja lähellä*. Suomen Bysanttikomiteayhdistys ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. S. 141-147.
- TURUNEN, AIMO (1975). Suomen entisen Raja-Karjalan murteet ja niiden suhde rajantakaisiin ja suomenpuoleisiin naapurimurteisiin. *Suomalainen Tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat 1975*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. S. 123-134.
- TURUNEN, AIMO (1979). Ilomantsin praasniekat. Teoksessa Urpo Vento (toim.), *Juhlakirja: suomalaiset merkkipäivät*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. S. 55-160.
- TURUNEN, AIMO (1982). Raja-Karjalan murteet. Teoksessa *Karjala 2: Karjalan maisema ja luonto*. Hämeenlinna: Karisto. S. 65-89.
- WARIS, HEIKKI (1952). *Siirtoväen sopeutuminen: tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Helsinki: Otava.